3

AN HOMO BONVS VEL MALVS VOLENS FIAT, SIMONIS PORTII DISPVTATIO,

Ad Lælium Taurellum iuriſconſultiſs. Duci Florentinorum à Secretis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FLORENTIAE MDLI.

LAELIO TAVRELLO IVRISCONSVLTISS. FLORENTINORVM DVCI A SECRETIS,

SIMON PORTIVS S.

CVM multa ſint in Philoſophia, Læli doctiſsime, quorum alia quidem populari opinioni probentur, ut Deos eſſe; omnia bona ab ipſis emanare, nihil fieri, quod Deus futurum non præſentiat; omnia denique eum quem habent ordinem, ab ipſis cælitibus ſortiri. Alia uerò, à uulgi opinione prorſus abhorreant, nec ab eo percipi poſsint: inter poſtrema hæc uerſatur quæſtio illa perobſcura quidem, diúque à Peripateticis agitata, An homo ſponte ſua, ac uolens bonus malusúe fiat, nullis ſcilicet præcedentibus cauſis, quæ illum ad bene maleúe operandum impellant. Quod nihil aliud eſt, quàm quærere, An probi improbiq́ue naturæ quadam propenſione, ac imbecillitate aut ignorantia efficiamur, nulla adhuc adhibita deliberatione: propterea quòd ignoratio ea ita in ſubſtantia noſtra immiſceatur, ut ab ipſa abſolui liberariq́ue nequeamus. eſt enim ea animalibus maximè propria, in eaq́ue diutiſsimè anima detinetur, uelut Ariſtoteles tertio de Anima docuit. De qua quidem re, cùm maximi uiri inter ſe plurimum diſſentiant, perdifficile eſt aliquid pronuntiare. Cùm interim eius inquiſitio cunctis artibus ſit utiliſsima; atque in ciuili adminiſtratione, potiſsimùm à Legislatoribus ſumma diligentia examinanda.

Nanque ſi inſcii inuitiq́ue operamur, quæ de cauſa pœnæ, præmia, honores, dignitates conſtituuntur; leges aliæ atque aliæ conduntur, quibus actiones coërceantur? præterea quamobrem, quæſo, bonos laudibus euehimus; malos monemus, caſtigamus, plurimisque ſuppliciis reprimimus? quorſum denique deliberamus, aut conſultamus, quum id quod ui Naturæ inſitum eſt, flecti aut euitari, uel hominum induſtria commutari haud poßit? Eſſe itaque Philoſophis naturalibus quàm neceſſariam hanc diſputationem, quilibet facilè perſpexerit: niſi uelimus concedere, homines nihil cæteris animantibus præſtare, ac omnibus ſenſuum illecebris ſubditos uitam traducere. Quod ſi eſſet, quis amabo reliquis eos infeliciores negauerit; ſi malitiam nullo artis beneficio exuere poſſunt? aut omnis generis uitiis irretiti nunquam ad uirtutem aſpirare queunt? Et tantò herclè infœliciores exiſtimādi ſunt, quantò animi infœlicitas quàm corporis maior eſt cenſenda. nam nihil profectò diuinum, nihil ſincerum, in nobis fuerit: neque mens noſtra impermiſta, ſed corpori mancipata putabitur, quod philoſophorum fere omnium conſenſu maximè execratur. alioqui, ut cætera omittā, fruſtra præclara illa de moribus præcepta, tradita eßent; cum nulla ratione, ab eo ad quod Natura impellit, humana facultas abduci poßit. nanque ut lepidè Lyricus poëta cecinit,

Naturam expellas furca, tamen uſque recurrit.

Adhæc irrita fuerit Orthodoxorum fides: inutiliter quoque theologi ſanctiſſimi, ſtudium, diligentiā, omnē denique mentem ſuam adhibuerint, ut animum ac uoluntatem noſtram purgarent, dum Deum ritè colendum, omnes animi affectiones ac perturbationes è medio tollendas eſſe perſuadent. Parum quoque fœliciter tot librorum uolumina, id docentia ediderunt, ſi aliò diuertere quàm quò Natura rapit, non licet.

Quare cùm hæc mecum animo uoluerem, parumq́ue explicata animaduerterem, animum ad aliquid de iis commentandũ appuli; ut his feriis, quibus quotidianas noſtras intermittimus lectiones, ocium in honeſtum negocium conuerterem. Deprompſi igitur hæc, minus quidem elaborata, & parum grauiter, nec ſatis copioſè examinata: ſed nuda, nulloq́ue orationis compta lepore, prout temporis breuitas tulit, & philoſophiæ grauitatem decet. At qui ut ornatũ eruditionemq́ue nanciſcantur, tu, cùm à grauibus & forenſibus negociis feriaberis, quod rarò contingit, pro acerrimo tuo iudicio efficies. Quòd ſi abs te probari ſenſero, animum ad liberum arbitrium expetendum addideris.

Vale. ex Academia Piſana.

De Stoicorum ſententia. *Cap.* I.

STOICI, qui in nobis virtutum vitiorumque cauſas collocant, atque ea noſtra deliberatione confici credunt, quædam in nobis eſſe, quædam verò minimè aſſerunt. Atq. ea quæ in noſtra ſunt poteſtate, in opinionem, conatum, appetitum, & declinationem partiuntur. Opinari nanque in nobis eſt, quando volumus; ſed non eſt in noſtra poteſtate rectè opinari, cùm volumus, ſed quando ratio, quæ nos perſuadet, rebus ipſis ex æquo reſpõdet. Conatus porrò, cùm ſit animi conſilium, ac mentis perquiſitio, ad formandam electionem, in nobis quoque eſt ſitus, ac nobiſcum, nulla impellente nec prohibente cauſa, externa connaſcitur. Appetitus item cùm ſit propenſio ad rem, & ipſe nobis ſnbiicitur. Declinatio denique, quæ appetitui contraria eſt, & auertit ac deuitat, eadem ratione in nobis eſſe dicetur. Verùm ſi quis inſtaret, quòd ea quibus capitur, & ad quæ fertur appetitus, opinio, & dsclinatio, ſint extra nos: ei ex Stoicorum ſentẽtia reſpondendũ erit, res externas non agere in animam, ſed excitare; quòd ſua natura moueatur, corpuſque iccirco moueat. Natura igitur agit ratione organorum, quibus vtitur, vt & Simplicio placuit. Quare motus animæ, ab anima proficiſcitur, licet ad exercendum à rebus extrenis cieatur. Porrò opinionem primam ſtatuerunt, quòd eam, cùm fuerit perſuaſa, ſe-

quatur fides; quæ vt docet Philoſophus libro tertio de Anima, eſt aſſenſus qui fit à ratione. Cæterùm cùm alia atque alia ſit hominũ temperies, fit vt non eodem modo omnes homines aſſentiantur;ſiquidem qui pituitoſi ſunt, vel leuibus argumentis perſuaſi facile acquieſcunt: At ſerius melancholici, qui ægrè perſuadentur, licet perſuaſi, diu perſuaſioni adhærent. Idem vſu venit etiam natura timidis, & qui curioſius res inueſtigant: attamen vbi ſemel aſſenſum præſtiterint, pertinaciter retinent, atque id ob temperamenti frigiditatem, frigidi nanque eſt retinere. Qui verò ſanguine aut bile abundant, mediocritatem amant: hinc fit, vt ſuas opiniones non ita acriter, & proteruè defendant. Opinio ergo, cùm electioni & voluntati quaſi lumen præbeat, reliquas facultates præcedat neceſſe eſt. Hanc ſequitur ex Stoicorum placitis animi conatus, qui inueſtigatio quædam eſt ad electionem procurrens,ac appetitum & declinationem antecedit. Peripatetici alium ordinem ſequuti ſunt, atque poſt opinionem collocarunt appetitum: Verùm ſi res diligentius inſpiciatur, nihil ferè à Stoicis diſſenſiſſe reperientur. Siquidem illi per appetitum, impetum quendam ac propenſionem ad finem adipiſcendum intelligunt. finis verò vt deliberatione prior ſit, omnino neceſſum eſt eſſe volitum,nemo enim conſultationem aggreditur, qui finem ſibi,cuius gratia id faciat, non propoſuerit. At Stoicis voluntas & appetitus, eſt inclinatio ad rem, quæ ſequitur deliberationem, & rei conſecutio. cui opponitur declinatio, quæ fuga eſt & deuitatio. Hanc verò poſteriorem eſſe nemo eſt qui inficiatur; quoniam finis appetitio appellatur verè voluntas, quæ ſit deliberatione prior. Cæterùm

vt res planius intelligatur, illorumque ſententia aperiatur, primùm ponere oportet, animam eſſe immortalem, atque à Deo manare, ſed tamen cum corpore, per ſenſiles qualitates, quas aquas & Lethen fluuium Platonici nuncupant, vniri. Quicquid verò ea, in hac vnione, à corpore mutuatur, id animæ proprium eſſe negant, cùm alterationibus ſubiiciatur, ac uariis de cauſis mutari poſsit: at quod non aliunde quàm ab animo oritur, nec ab aliqua externa cauſa impeditur, id totum ſuum eſſe aſſeuerant. Quæ igitur à corpore proficiſcuntur, cùm mutari, & impediri queant, propria eſſe animæ non ſunt cenſenda, ſed quæ à Diis immortalibus conſecuta eſt, cuiuſmodi eſt facultas rectè opinandi, eligendi, declinandi, appetendi, ſimul & mouendi ſeipſam prius quàm aliud. Quæ omnia etiam in corpore poſsidet, vbi ad ſe redierit, & ſimul atque à rebus externis fuerit excitata. Quare cùm ſua natura moueatur, in ea conatus voluntate erit prior. Deinde nec illud eſt prætermittendum, quòd cùm omne ſtudium in illa philoſophiæ parte poſuerint, quæ ad mores pertinet noſtrarum actionum finem, non affectuum mediocritatem, ſed omnium perturbationum carentiam ſtatuerunt. quòd anima hæc à corpore, velut dictum fuit, mutuaretur, illaque triſtitiam multò frequentius quàm gaudium adferrent, aut certè delectationis comes dolor eſſet, quippe concupiſcentia, ira, reliquique affectus à ſenſibus ortum ducunt, non à ratione & voluntate, quæ animæ ſunt peculiares. finis itaque actionum cùm non ſit mediocritas, ſed indoleſcentia quædam, apud eos homines nullis ducentur affectibus, nullaque tentabuntur libidine, niſi fortè efferi, quique ferinis moribus aſſueuerũt. quin

etiam

etiam filiorum ſororum, fratrum, coniunctiſsimorum denique mortem æquiſsimo animo ferent. Vt qui non dolere dedicerint. Atque ita cæterorum quoque affectuum, puta iræ, auaritiæ, libidinis erunt expertes: cùm eadem omniũ ſit ratio. Porrò quod de rebus fugiendis dictum eſt, idem de aſſequendis ac expetendis dicendum. Itaque ex Stoicorum dogmate, in noſtra erit poteſtate, & libertate, vt volentes non modò mediocritatem adipiſcamur in affectibus; verùm etiam inſenſibilitatem. Quam hæreſin olim Pelagius ſequutus, putauit nos tum virtutes, tum ſummum bonum, & quod Latini quidam meritorium vocant, noſtra facultate conſequi poſſe. Quòd ſi gratia Chriſti accederet, per eam omnia fore faciliora: ſine ea tamen poſſe nos ad cœleſtem gloriam euehi, idque noſtris viribus. Quod execratur Diuus Paulus, exclamans Chriſtum gratis mortuum eſſe, velut libro de hominis arbitrio diſſeruimus.

Quid Plato ſenſerit. *Cap. II.*

ETſi interdum Plato nihil ferè à Stoicis diſſentire videatur, vt facilè hinc inde colligitur, in dialogo tamen qui Menon inſcribitur, illorum ſententię non adhæret, cùm dicat virtutes nobis natura, & eius facultate non contingere. Præterea cùm probabilibus rationibus diſſerat virtutes non eſt ſcientias, minimeque poſſe doceri: negare videtur, eas natura comparari, ſed ſorte diuina & cœlitus nobis infundi, vſum tamen nonnihil ad eas illuſtrandas conferre, ſi quis diutius iis aſſueuerit. quod in Theage docuit. In Protagora porrò inquit, Plurimùm optimos eſſe illos quos Dii diligunt: vbi vt plurimum adiecit,

quoniam fieri bonum poſsibile, eſſe fatetur, difficile tamen, & vt plurimùm donum eſſe diuinum. Quod confirmatur non leui ratione: quoniam vt Simonides ait, Arduum eſt eſſe bonum aut talem permanere, vt euentibus multis & variis caſibus non ſuccumbat: vel ſaltem ob id quòd non niſi cum maximis laboribus in talem euadit; vt ob id rectè ſubdiderit, quòd ſolus Deus hoc munere fungitur: quaſi humanum non ſit eo in habitu perſeuerare ac mente quadratum eſſe atque omnibus probitatis numeris abſolutum. Simonides itaque virum bonum fieri difficile putabat, & bonum permanere impoſsibile, ob multos caſus quibus circumuenitur: poſſe verò aliquando malum effici. Videtur nihilominus eodem dialogo, vbi de malitia & vitio loquitur, ſentire, neminem ſponte malum fieri. nam cùm Poëta ille dicat, laudandum eſſe qui nihil ſponte turpe operetur; perinde id dicit, ac ſi quis eſſet, qui ſponte ſua mala faceret. Arbitror equidem, inquit, Plato, ſapientem nullum putare eſſe hominem, qui vltrò aberret, malaque & turpia ſponte committat. Sciunt enim ſapientes, omnes, qui mala perpetrant, præter voluntatem & inuitos ac inſcientes peccare. Quare nono de Legibus, necnon & in Sophiſta concluſit, nullum volentem peccare. Et ratio in promptu eſt; verùm vt eius vis apertius intelligatur, ſumendum eſt primùm, nos omne id, ad quod ſponte noſtra ferimur, tanquam bonum affectare. Quare ſi quando ad malum quoddam propenſi trahimur, id boni aliquam ſpeciem præ ſe ferre neceſſe eſt. cùm verò malum eſſe non cognoſcamus, non dicemur volentes id appetere, ſed potius ob animi imbecillitatem ac ignorationem. ignorantia quippe non eſt voluntaria. nam quis

quæſo eam deſiderat, cùm omnes homines naturæ cognitionem expetant? Amplius nemo vult id quod ignoratur; at malum quia malum ignoratur, igitur nemo eſt qui id velit. Atque ſi quis id agit, non vt malum, ſed vt volitum vt ita dicam agit. Ariſtoteles hoc vniuerſalius expreſsit, & longè efficacius, velut poſt audietur, quod Plato nono de Legibus vitio ſolùm adaptauit, vbi vitium eſſe inuoluntarium perſuadet, eo quòd ſit morbus, & nemo morbum vltrò expetat. Et quanquam quis morbi ipſe ſibi eſt cauſa origoque, neſcit tamen ſe ob hoc aut illud victus genus in morbum prolapſurum. Ad hæc, quod ab animi perturbationibus tumultuantibus, quæ cõſilium mancipant; & rationem velut Ariſtoteles tertio de Anima docet, quaſi nebula quadam obtegunt, proficiſcitur: nemo id habitum aut operationem voluntariam eſſe affirmauerit, ni fallor. Vt enim qui tetro carcere ac vinculis detinetur, vi & præter voluntatem agere dicitur, vt ſatis iudices declarant, qui ſi quam eum ſponſionem facere, aut aliud quippiam in quo libertas agendi deſideratur, præſtare cupiunt; liberum compedibusque ſolutum dimittunt. Ita cùm ratio affectibus premitur, ac illis quaſi vinculis coërcetur, quicquid ab ea emanat, inuoluntàrium erit, quod liberè opus ſuum non abſoluat. nam vt in intuente per vitrum viride, cui omnia viridia apparent, viſus non dicitur legitimus. ita opinor nec rationis opus legitimum appellatur, aut voluntarium, quod ipſa affectibus præpedita exercet, quoniam per quandam quaſi caliginem tunc contuetur. Verè itaque voluntaria ex Platonis decreto illa erunt nuncupanda, quæ à recta ratione, nullo affectu aut ignoratione irretita, ſed libera, non autem turbata ele-

ctione fiunt. Atque ob id Ariſtoteles libro tertio Ethicorum, liberius velut paulò ante monuimus, pronunciauit, quòd nec virtutes nec vitia à volentibus nobis exerceantur: propterea quòd non ſint in noſtra manu ſpecies rerum, neque dominemur iis quæ nobis quotidie occurrunt, & ad quæ animus noſter vi quadam naturali impellitur. nanque ab ipſis ſpeciebus eius facultates, & potiſsimum intellectus ſiue volens, ſiue intelligens mouetur. Deinde cùm ſpecies facultates perficiant, neceſſe eſt vt in ſpecies tanquam in perfectionem ſuam propendeant ac inclinentur. Primus tamen facultatum motus eſt naturalis: atque eam ob rem Theologi noſtri primos motus in noſtra ſitos eſſe poteſtate negarunt. Quare cùm tales ſimus, quia finis eiuſmodi nobis appareat, nõ erit in nobis poſitum, vt finis aut obiectum immutetur, aliterque appareat. quocirca neque in nobis erit fieri bonis. Verùm ſi, quod apparet bonum, contingit eſſe verè bonnm, ipſi quoque euademus boni: ſin apparẽs quidẽ eſt, nõ autem verè bonũ, erimus mali. At verò qui naturã nactus fuerit imbecilliorẽ, minus vtrũque dignoſcet: atque iccirco, cùm voluntas ſequatur cognitionẽ, deterius ferè eliget, idq́ proſequetur. naturæ ſiquidẽ imbecillitas, ignorantiã parit: ignorãtia verò euitationẽ potioris boni, & inclinationẽ ad maius malũ, quod interdũ ſub tenui boni ſpecie deliteſcit.

Quòd tum Stoicorum, tum Platonis decreta, in aliquibus deficiant. Cap. III.

CAEterum ſi hominis naturam preſsius inſpexerimus, neque ad extrema eam diſtrahere voluerimus: multa profectò tam in Stoicorum quàm Platonis decretis offendemus quæ parùm cum ratione conſentiant, aut veritati reſpondeãt. nam cùm homo naturam nactus ſit ambiguam, (idq́ue ſi intelle-

ctum poſsibilē atque animā ipſam minimè corruptioni eſſe obnoxiam ſtatuerimus:ſin minus,quod fortaſſe Ariſtoteles ſenſit,aliter erit dicendum.)anima quoque eius facultates habet partim cōmunes cum brutis ac plantis, partim ſibi propriam, qua cæteris animantibus pręſtat,intellectum ſcilicet ipſum,quem vt cum ſupremis intelligentiis obtinuit ſimilem, ita & actum,ipſum videlicet intelligere,cum iiſdē eſt partitus,licet modus intelligendi in vtriſque longè differat. Homo itaque ex anima ac corpore cōflatus,cùm non ſit purus intellectus,nec ſimplex ſenſitiuum medii rationem inter vtrunque retinet. Quare & actus eius proprius erit,tum in actiuis,tum in ſpeculatiuis operatio quædam media. Quinetiam partes eius altera ab altera viciſsim afficientur,ratioque ſenſus naturam,ſenſus verò rationis interdū induet.Quod Ariſtoteles ſignificauit, cum inquit,ſenſū humanū eſſe rationalem, nimirū quòd rationi pareat, atque ab ea tāquam à norma quadā dirigatur. Dicitur autē ratio ſenſus conditionē ſubire, & vt ita dicam ſenſificari, cum à ſenſib. afficitur illorumque illecebris irretita, ſenſus naturam ſequitur: vel,vt quidam dicūt,quoniam ſenſilia rimatur, atque ipſa intellecta à ſenſibus ortū ducūt. quin potius quicquid intelligit,id omne ab iis quæ in ſenſibus apparēt promanat. Quod tamē Simplicio,pluribusque aliis non placet, qui cenſent intellectum ſeipſum & mentes illas ſupremas nulla ſenſuum ope quandoque intelligere. cùm ſcilicet omnibus omniū ſenſibilium cognitionibus refertus, cum illis vnitur;vel ab omnibus his ſeparatus atque abſtractus ſeipſum intuetur. Verùm hi dum Platonem ab Ariſtotele nihil diſſentire docent, aut Philoſophum cum ſacris noſtris literis conuenire,

perſuadere conantur, decreta interim cònfundunt, vno Alexandro excepto, qui ſolus mea quidem ſen tentia, Peripateticorum placita mordicus defendit; vt aliàs, cùm librum Ariſtotelis, qui de Anima inſcri bitur explicarem, fuſius demonſtraui. Quare ex Ari ſtotelis opinione præſtat dicere, humanum intelle-ctum in ſenſibilibus intelligibilia apprehendere, ac ſenſuum beneficio, ad ſupremarum intelligentiarũ cognitionem, viam ſibi ſolùm ſternere. Vt igitur ad inſtitutum redeamus, intellectus vnitur ſenſibus, rationiſque obiectum eſt ſenſibile, vel quidditas rei ſenſibilis, (vti enim liceat noſtris, & vulgo iam tritis vocabulis) & per eam ſenſus hominis fit rationalis. quoniam ratio eſt veluti pædagogus, cui ſenſus obtemperant. Operatio porrò ſecundùm virtutem cùm ſit communis vtrique, communis quoque appel labitur. in hac, cùm ſit actus mixtus, ratio ſe habet vt forma, & affectus vel actio vt materia. Hinc intelligitur, quare quòd Plato in Protagora dixit, Pru dentiam eſſe totam virtutẽ, vel virtutis maximã partem, Peripatetici dicant, prudentiã eſſe formam, & ſenſus affectionẽ ac actionem, materiã. Quoniam igi tur homo ex diſcrepãtibus cõſtat partibus, inter ſe in uicem complicatis, vt facultates vnius animæ; motus ambarum naturam ſequetur. nam vt Ariſtoteles libro primo de Cœlo declarauit, motus ſimplicium eſt ſimplex, & mixtorum mixtus. ignis enim motus ſurſum, ſimplex eſt, quoniam nihil habet internum, quod illi aduerſetur, aut reluctetur. ita & terræ deor ſum. At eorum quæ mixta ſunt, atque ex quatuor ſimplicibus conflata corporibus, mixtus eſt motus, quòd intus ſint plura, quorum alterum alteri renita tur, in diuerſumque rapiat. Hinc fit, vt ſi grauia

deorſum vergant, non permittant id fieri leuia. Attamen cùm difficile ſit, & fortaſſe impoſsibile, reperire compoſitum quoddam, in quo ſimplicia ita ad æquilibrim ingrediantur, immiſceanturque, vt nihil ſit quod alterum excedat; neceſſe eſt, vt actionum ratione, alterum quoque alteri dominetur. Verùm cùm prædominantis actionis motui, ſuccumbentis vt ita dicam motio aduerſetur, & quantum poteſt reſiſtat, violenterque moueatur, mixtus quidam ex vtroque naturali ſcilicet & violento, naſcitur, qui ſimplex nullo modo dici poteſt. Vt igitur in animali quà animal eſt, & potiſsimùm in homine multi ſunt motus, iique mixti, (partes enim eius aliæ ad hanc, aliæ ad illam inclinant feruntur que partem.) ita & operatio facultatis actiuæ, quam intellectum practicum noſtri appellant Philoſophi, mixta quædam eſt, in homine inquam ratione prædito, & non ex vno ſenſuum arbitrio, pecudum ritu, vitam agente. nam cùm actio eius ſit totius, & compoſiti ex anima & corpore, neque animæ neque corporis propria poterit eſſe. Quò fit, vt mixtam eſſe fatendum ſit, & vtriuſque aliquid habere, dico ſenſus & rationis, quorum ille materiæ, hæc verò formæ vicem ſupplet. Quare actio humana erit illa duntaxat, quæ vtriuſque particeps eſt. Cæterum etſi hominem duabus partibus conſtare dicamus, non eſt tamen credendũ, eas ſibi inuicem eſſe permixtas, & refractas: (quæ enim miſcentur, franguntur, vt prolixius, cùm librum ſecundum de Partibus animalium interpretaremur, ſuperiori anno diſputauimus.) Sed integras eſſe vnius animæ facultates, vt propterea non verè quidem, ſed proportione potius compoſitas eſſe dicendum ſit. Hinc ſit vt quoniam vtraque ſuis viri-

bus polleat, altera alteram interdum peſſundet. Etſi ſenſus proſternantur, totus in intelligibilibus verſatur, & ab omni ſenſu liber, vt Platonici aſſerunt, abit in Deum. Quòd ſi victoria ſit penes ſenſus, vt ratio prorſus de medio tollatur, migrat in brutum aliquod animal, & viuit ſecundum affectus. Quod Poëtæ quoque ſignificarunt, qui alios in leones, alios in vrſos, alios in aliud quodpiam ex hominibus migraſſe fabulati ſunt. Peripatetici quoque aduerſari inter ſe affectiones & appetitum dixerunt: & quoniam per rationem futurum præſentit homo, ac per ſenſum præſentem affectum ſentit: cumque ſæpenumero futurum cum præterito diſſentiunt, inter ſe contraria eſſe ſtatuerunt. Quare Ariſtoteles inquit decimo Ethicorum, actionem humanam mixtam eſſe: atque quoniam operatio intellectus ipſius ſpeculatiui ferè ſimplex eſt, eam hominis naturam ſuperare, ac Diis ſimilem effici cenſet: vt viceuerſa cum ſenſuum affectibus atque illecebris irretitur, ferinum fieri, brutiſque adſimilem. Dicemus itaque propriã hominis, vt ex intellectu ſenſibuſque concreti, actionem ſecundum virtutem mediam mixtamque eſſe. Veruntamen actio intellectus ſpeculatiui, quam ſupra hominem collocauimus, finis hominis eſt: (cùm id vnum ſtudere debeat, vt intellectus vigeat.) at humanæ actionis principium, eſt ipſe practicus, cuius extremum ac finis, eſt opus. Et quemadmodum intellectus, quem iam ſæpe pro philoſophantium more, ſpeculatiuum vocamus, principium eſt intelligendi, & eius finis veritas intellecta; ſimiliter vt operatur, & practicus dicitur, finem habet ipſam bonitatem. Atque hic primùm nobiſcum vnitur, atque cum ipſa luce connaſcitur. quippe prius ad ea obeunda, quæ

da, quæ ad ipſum eſſe conferunt, animus eſt applicandus.: quàm ad ea,quæ melioris notæ gratia, & vt vulgo loquimur, ad bene eſſe accedunt, cuiuſmodi ſunt intelligibilia. Quod animaduertẽs Philoſophus, virtutem in parte hominis rationis experti, ac ſenſuũ affectibus collocauit: non autem in affectuum carentia, vt Stoici,quòd ex eorum temperantia, vir prudens & bonus ſit appellandus. cùm virtus ſit motus mixtus. Quòd ſi eam in nudo ac ſimplici intellectu repoſuiſſet, non humanam feciſſet, ſed hominis captum excedentem. Minus quoque rectè in ſolo ſenſus opere, hominis finem collocaſſet, eſſet enim inferior, & eo indignus. Hinc patere poteſt, quare hominis natura diuina fuerit appellata,atque δαιμονικὴ cùm intellectum, rem profectò diuinam ac immiſtam nactus ſit. Porrò qui ſecundum intellectum viuit, non eſt quidem abſolutè & purus homo, ſed Deo amicus, eique coniunctiſsimus. qui verò ſecundum ſenſus, is brutis eſt ſimilis, & ſimpliciter malus, quoniam ſenſus eius non obtemperant rationi, ſed ei quantum poſſunt reluctantur. At verò is in quo ſenſus cum ratione coniungitur, bonus eſt & malus. bonus, quando ſecundum rationem oparatur: malus, cum ſenſibus ratione carentibus eſt addictus. Sed quamuis ipſa intellectione homo Deo ſimilis efficiatur, habeatque ipſum intelligere commune cum Diis; modus tamen intelligendi, velut iam antea monuimus, longe eſt diuerſus. Contrà rurſus plurimùm eius operandi modus ex ſenſib. à brutis diſcrepat. homo enim ſuas operationes quæ qualesq. ſint cognoſcit. Atq. iccirco humanus ſenſus, vtpote intelligendi facultati complicatus, ſenſus præterea cõmunis, & imaginatio, quæ in homine ſolùm

ſingere poteſt, in aliis verò animantibus minimè; longè perfectione cæteris præſtat. Quantum itaque in intelligendi modo Diis cedit, tantum in operando brutis antecellit, quoad ſenſus ſcilicet iudicium. nam quoad paſsionem, iis eſt inferior. multa enim ſunt, quæ olfactum auditumque habent exquiſitiorem. His ita conſtitutis, etſi prolixiores fortaſsis quàm par eſſet, aut res ipſa poſtularet; quo res planius perſpiceretur, fuimus, contra Stoicos ita inſtemus. In hominis operatione eſt virtus, at operatio perfecta, eſt in affectu ſenſus. igitur & virtus eſt in affectu. Maior patet, quoniam virtus eſt habitus perfectus. quare operatio quoque virtutis eſt actio perfecta, quæ ab homine, ita vt diximus, conſtituto proficiſcitur. Minor etiam ex dictis liquere poteſt. nam ſi non eſſet in affectibus, aut eſſet ipſius intellectus ſolùm, atque hæc eſt ſupra hominem, aut eſſet ſenſus tantum, quæ infra hominem eſt. Si igitur actio virtutis eſt hominis, quà homo eſt, in ſenſu ac ratione eſt, nihilque aliud quàm affectuum mediocritas. Adhæc non eſt cum ſenſuum carentia, velut oſtendetur. quoniam in ſpeculatione contingunt iræ, cupiditates, & reliqua eiuſmodi, quæ nequeāt penitus exterminari, quæque Apoſtolum eò impulerunt, vt diceret, ſentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. atque hoc ſic confirmatur. In viſceribus noſtris & in noſtra ſubſtātia, eſt corruptio. atque vt à ſubſtantia nemo viuēs abſoluitur, ſimiliter nec ab opere quod ſubſtantiam conſequitur, cum opus ſit & propter ſubſtantiam & à ſubſtantia. Quare ſi hæc affectuum carentia reperiretur, nec eſſet hominis ſubſtantia, nec actio. Præterea, ſi quod actionem puram omni affectu va-

cuam antecedit, non eſt in noſtra facultate; nec operatio quidem eſt in noſtra facultate. Sed quod neceſſariò præit operationem omni affectu vacuam, eſt ſenſuum exercitii carentia, quæ nequaquam in nobis ſita eſt. quare nec affectuum quidem vacuitas, in noſtra eſt poteſtate. nanque vbi ſenſus eſt, vt inquit Philoſophus, libro ſecundo de Anima, neceſſe eſt, vt ſit triſtitia & lætitia: atque vbi hæc ſunt, eſt deſiderium. Quòd ſi in nobis non eſſet triſtitia, nec eſſet ſenſus, atque vbi non eſt ſenſus, non dicitur homo. quia intellectiuum non eſt ſine ſenſitiuo & vegetali, in ipſis ſaltem mortalibus, velut Philoſophus iam citato loco docet. Nec puto reſpondendũ eſſe, intellectum non poſſe quidem citra ſenſitiuum ſubſiſtere, quoad vitæ perdurationem ſpectat, quoniam per ſenſum alimur, iudicamus, & neceſſaria ad vitam ſumimus: poſſe tamen nos affectuum motu illo turbulento carere, puta iracundia, ac cupiditatis æſtu. Siquidem hæc reſponſio ſi ſatis perſpicio ſeipſam agitat ac iugulat. nanque ſi neceſſarius eſt potus ac cibus, neceſſariæ quoque ſunt perturbationes. Adhæc, ſi in manu noſtra non eſt, iuuentutem, aut ſenectutem ingruentem impedire: nec penes nos erit, cupiditates coërcere, ita, vt omnino nullæ ſint, in iuuentute, cùm à corpore ortum ducant, atque in ea ætate ſanguis ferueat, ac ſpiritus ſint longè calidiſsimi, ac ardentiſsimi, minuſque ratio polleat. Sic neque prohiberi poteſt, quo minus in ſenecta corpus ægrotet, etſi in ea ratio vigeat. Nam ſi in nobis ſitum eſſet, affectus exuere, cùm à corpore, cauſiſq. naturalibus prodeant. in nobis vtique eſſet efficere, vt iuuentus non eſſet iuuentus. & quamuis in nobis refrenare, modumque iis imponere, atque ad medio

critatem quandam redigere, quoad illi ætati conceſſum eſt: prorſus tamen deponere, non opis eſt noſtræ: iuuenis enim non eſſet iuuenis. Eodem pacto non eſt noſtræ facultatis, facere ne in ſenecta corpus langueat, & licet arte aliquid prodeſſe poſsimus, nunquã tamen ea ad iuuentutem relabetur. Præterea ſi in iuſta agente non adeſſet odium & amor iniuſtus eſſet. quare affectus non eſt è medio tollendus. antecedens patet. nam ſi iudex odio vt dici ſolet Vatiniano vitium non proſequeretur; aut virtutem ac æqualitatem non amaret tenerè, Iuſta agere haud poſſet: ſed modo huc, modo illuc inclinaret. Cùm autem iudex debeat eſſe menſura iudicio contendentium, debet quidem, neque huius, neque illius partis cauſæ fauere: at in primis iniuſtitiam odiſſe, & æquitatem diligere. Ad hæc, morte filii non affici, aut omninò non dolere, iuri repugnát naturali: at ius naturale ſemper rectum bonumque eſt. igitur carere omni dolore malum eſt, cùm aduerſetur appetitui naturali. Atque icciroo Ariſtoteles quarto Ethicorum, dixit eum qui non dolet & triſtatur, aut gaudet, de quibus oportet, & quomodo oportet, & quantùm, & quibus, eſſe prorſus inſenſatum. Poſſem hic multa præterea afferre, eaque rationibus ac exemplis confirmare, verùm ea cumulatiſsimè Plutarchus Chæroneus eo libro quem de Virtute morum inſcripſit collegit. quare libens ipſa prætereo. Addam tamen vnũ, quòd ſi hanc ſententiam tutari vellemus, ſequuturum eſſe, omnes virtutes, vnam eſſe, aut habitudine ſolùm inter ſe differre: quinetiam mediocritatem eſſe vitium, ac plura alia, ab inſtituta noſtra diſputatione aliena. Præterea, (nam ne hoc quidem ſilentio prætereundum.) Simplicius in interpretatione Epi-

ſteti, aſſerit, non omnem appetitum ortum trahere à carentia: quòd Deus nullo careat, & tamen appetat. Sed huius ſententiæ omnis philoſophorum ſchola aduerſatur. Inquit enim Ariſtoteles, libro tertio de Anima, appetitum eſſe motum ad rem. motus autem omnis fertur ab illo quod non eſt, ad illud quod eſt: vel ab illo quod eſt, ad illud quod non eſt. Erit igitur appetitus, quoniam omnis cietur ad bonum, ab ipſo quod non eſt, ad illud quod eſt. quare à priuatione ad habitum. Eſt ergo carentia, à qua appetitus promanat. Deus porrò expers eſt appetitus huiuſmodi, mouetq́ue propter finem alterius, qui eſt ipſemet Deus. Ipſe autem & voluntas eius eſt actus, quamuis ſit libera. At in illis eſt appetitus, de quo eſt præſens ſermo, quæ moueatur ad finem ſui adipiſcendum, non autem alterius gratia. Cùm itaque hęc huic diſputationi ſatiſfacere exiſtimem, liquet nihil moueri ad id quod iam obtinet. fruſtrarius enim & inanis eſſet eiuſmodi motus.

Contra Platonem. *Cap. IIII.*

IAm verò id quod. ſæpe à Platone repetitur malum ſcilicet fieri boni ignoratione, vel quòd non intelligat id eſſe malum, non probatur Ariſtoteli tertio Ethicorũ. Nam cùm ignorantia ſit animi morbus; ac ipſi multarũ corporis ægritudinũ nobis ſimus authores: ita & ignorãtiæ nobiſipſis erimus cauſa. et ſi in nobis eſt ignorãtiæ cauſa, volẽtes & ignoramus, & mali ſumus. Attamen datur quædã ignorãtia, cuius cauſa non eſt in nobis, quam Theologi Latini

vocant inuincibilem. Atque ea ignorantia, quæ noſtra ſegnitia acquiritur, cùm multari ſoleat; mala: & ignorans huiuſmodi malus merito cenſendus eſt, cùm legibus puniatur. Illa verò quam inuincibilem diximus, inuoluntaria eſt: de qua fortaſſe Ariſtoteles loquutus eſt, cùm ait, inuoluntarium eſſe illud quod aut vi aut ignoratione fit. Demonſtremus itaque non omnes qui mala patrant, ignoratione quòd mala ſint delinquere, imo ea probè cognoſcere. Primùm qui poſt admiſſum peccatum ſeſe increpat, non puto ignorans peccaſſe dicetur. nam ſi quis æger, ſiti intolerabili crucietur, & frigidam à medico interdictam hauſerit, is intelligit ſe erraſſe & ſui erroris pœnitet. quare inſcienter peccaſſe non eſt credendum. Adhæc ægri quoque illi, qui amicos & aſtantes rogare ſolent, vt quæ lædere & obeſſe ſolent, è conſpectu auferant: ſi quando impatientia victi, ea blanditiis ſuis ſibi porrigi fecerint, ſatis oſtendunt, ſe non inſcientes peccare. Deinde qui Diis ſupplicant, vt meliorem dent mentem, vt in poſterum ſapere poſsint, atque à peccatis abſtinere; ii ſuorum peccatorum ſibi conſcii ſunt, & ſcientes ſe peccare fatentur, cùm dicant ſe ſuæ mortis eſſe cauſas. Præterea planius quod dicimus in amantibus id deprehenditur, qui qua poſſunt diligentia ſuos amores occultare ſtudent, quòd eos pudeat, ac ſe peccare intelligant: licet voluptati ac libidini reſiſtere nō potentes, affectibus cedant, ac vinci ab iis ſe patiantur. Poſt hæc natura in omnibus eſt ad bonum propenſa, igitur omnes malum cognoſcunt, niſi habitu mali ſint, aut alioqui natura orbati. Antecedens cōfirmatur ab Alexādro, libro quarto Quæſtionum naturalium, ſigno euidenti. quoniam qui peccant, lau

dant eos qui non peccant. quare cognoſcunt id eſſe malum. Patres quoque ab iis in quibus ipſi delinquunt, filios coërcent. cognoſcunt igitur apertè ab iis abſtinuiſſe melius eſſe, licet trahi ſe patiantur ab iis quæ deteriora ſunt. Poſthęc ipſa hominum communis vox, nonne peccata deteſtatur? nonne leges ea caſtigant? item pædagogorum informationes, patrum præcepta, amicorum monita, an non quæſo eò omnia ſpectant, vt quando bene maléue agimus, ſcire queamus? Nec eſt aſſentiendum iis, qui obiiciunt peccata eſſe violenta, aut ex habitu, qui à nobis commutari non poteſt, admitti. fateor enim ea quorum longa aſſuetudine habitum in nobis contraximus, cùm conſuetudo ſit acquiſititia natura, cum qua ita conſpirat, vt inquit Hippocrates, vt abeat in naturam, ita inſidere, vt in nobis non ſit ea deponere: attamen à noſtra voluntate primùm proficiſci, luce clarius demonſtrare conabimur. nam nullo cogente, noſtra facultate ad ea mouemur. Deinde conſultamus, & eligimus. ergo & volentes mala patramus, cùm libera ſit electio, nec vlla vi ab vllo cogi poſſit, velut dictum eſt. Amplius, antequam vitium callum faceret, factusque eſſet habitus prauus, in nobis erat non agere, vitioque reſiſtere: non aliter quàm lapidem apprehenſum in manu noſtra eſt vel eum proiicere, vel retinere; licet proiectum retrahere nequeamus. ita & habitus noſtra voluntate contrahitur, quamuis vbi ſemel in animo fuerit obfirmatus, non amplius in voluntate noſtra ſit eum abiicere, aut aliter aſſueſcere. Hoc vel ſatis manifeſto ſigno liquere iam opinor, mala quæ ex habitu quoque perpatrantur, eſſe voluntaria; rectéque legibus puniri, qui eiuſmodi committunt. Et cur quæſo veniam dat cen

ſura iis qui coacti aliquod facinus patrant; pœnam verò infert iis qui ex habitu, ſi vterque inuitus agit? Præterea, qui inuiti aliquid agunt, dolent & pœnitentia ducuntur: at qui ex habitu, non modò hos facti non pœnitet, ſed feciſſe delectat iuuatque, vtpote quòd id elegerint. non igitur ab imprudentibus, aut ignoratione vel vi fiunt. Adhæc quæ ira & cupiditate facimus, volentes facere dicimur, licet ſanguinis accenſio in ira ſenſum nobis eripiat; quia poſſumus non iraſci, quum inſit nobis ratio, quæ affectus moderetur. Cuius ſignum eſt, quoniam plectuntur ii, qui ira aut cupiditate aliquid admittunt: Deinde reperti ſunt, qui ex animi moderatione, melioribus aſſueuerunt. quod profecto fieri non potuiſſet, ſi affectus voluntatis rationiſque imperio non ſubiicerentur. Amplius, ſi mala ſemper ſub boni ſpecie ſe nobis conſpicienda oſtendunt, in nobis non eſſet non eligere. at multa bona, & quæ bona eſſe cognoſcimus, non eligimus: volentes ergo peccamus, nec mala ſemper ſub boni figura nobis occurrunt; ſed ſub mali, quæ tamen eligimus interdum, nequitia aut affectu ita impellente, ac perſuadente. Hinc quoque perſpici poteſt, quòd ſi omne malum inuitum eſſet, atque ab ignoratione manaret, nullum eſſet puniendum; cùm nihilominus conſtet, plurima pœnis eſſe caſtiganda, ſi animus eſt, hominum ſocietatem, vt benè beatéque viuant, ac vitam politicam tutari. Affectus denique voluntarios eſſe, Areopagitarum lege, qua cauebatur, ne quis prooemio, aut epilogo, aut omnino oratione pathetica vteretur, ſatis declarari poteſt. videbant enim iudices illi integerrimi, eiuſmodi oratione facilè ad odium aut amorem nos dilabi poſſe, atque à recti abduci iudicio; quòd affectus

quòd affectus qui natura nobis inſiti ſunt, rationem quaſi ſubmergere queant, non quidem vi,ſed quòd prout fuerimus affecti, talia volentes agamus. Cæterùm huc ſe ingerit difficultas, quam Ariſtoteles quoque tertio Ethicorum agnouit, quòd ſi omnes expetunt finem eo modo, quo apparet; apparet autem aliis aliter atque aliter. nam qui meliori præditus eſt natura, meliusque affectus, is melius rectiusque eum perſpiciet, ac facilius apparebit: qui verò natura eſt imbecillis, ac indole peiori, is non æquè eum eliget, ac ille qui eſt bona: quare talis erit apparentia finis, qualem ſortiti ſumus naturam, neque illi dominari licebit. non erimus igitur ſponte mali, ſed pro apparentia. Hanc autem dubitationem diluit idem Philoſophus, ac multa ad eius explicationem adfert, primùm quòd hac ratione, non ſolùm ex ignorantia & vi, mali; ſed boni quoque vi efficeremur. quando quidem finis apparet prout natura ſumus affecti ac diſpoſiti: atque eius apparentiæ tam in bono quàm malo, non ſumus domini. Ratiocinatur porrò hoc pacto, ſi virtus ſponte noſtra accedit, igitur & vitiũ. reciproca enim eſt ratio, quia vitium virtuti ex oppoſito aduerſatur. & eiuſdem facultatis, eſt oppoſita cognoſcere. quare qui volens vnum recipit, volens quoque alterum admittit, quoniam appetitus humanus vtrumque oppoſitorum reſpicit. Huc accedit, quòd cùm natura ad bonum feramur, magis ad bonum quàm ad malum ducemur, ac propendebimus. Quare ſi bonum eſt voluntarium, & malum, idque multò magis. Deinde ſumus nobis συναίτιοι & concauſæ habituum, (ex quibus finis accuratius perſpicitur,) tum virtutum, tum vitiorum. Quòd ſi ſumus eorum concauſæ, erunt etiam in noſtra poteſta

te. nam ex actibus generantur habitus. Sed actus nobis volentibus fiunt, quare & habitus. quicquid enim principium eſt eius, quod alterius eſt cauſa, eſt quoque principium tertii, quod efficitur à medio. Siquidem ſi manus mouet vectem, quæ lapidem impellat, dubio procul manus erit lapidis motus prima cauſa. Pari ratione, ſi ſponte actus exercemus, ex quibus habitus efficiantur, erimus etiam habituum prima præcipuaque cauſa, atque ex habitibus operabimur. Non tamen habitum eſſe verè cauſam aſſerimus, ſed potius rationem cauſandi (ita enim loquimur) vt libro ſecundo Naturalis auſcultationis aliquando docuimus, vbi Ariſtoteles cum cauſis agentibus artem quoque videtur connumerare. Per habitus nihilominus, promptè, facilè, & expeditè operamur. Si igitur id facimus cum habitibus, & actuũ habitum ſequentium ſumus concauſæ, iure lubentes & non coacti operari dicimur. Verùm enimuero nec in principio nec in fine ſumus ita habituum domini, quemadmodum actionum vnde habitus oriuntur. ob id ſcilicet, quòd actionum principium in noſtra ſit poteſtate. Cùm autem habitus obfirmatus fuerit, iam non amplius noſtro ſubditur dominio. quoniam ſenſim augmentum capit, nobiſque imprudentibus abſoluitur ac perficitur. Nam vt res ſe habet in aqua inter cutem, hydropem medici appellãt, quæ ex aquæ nimio potu paulatim colligitur, at collecta ægerrimè aut nulla arte diſcutitur: ita in animi ægritudinibus euenire cenſendum eſt. Hinc facilè nanciſcimur rationem, quòd quorum principia ſunt in nobis, illa quoque in noſtra poſita ſunt poteſtate. Sed habituum principia ſunt in nobis. igitur & habitus, quoniam à volentibus incrementũ ſuſcipiunt.

His ita conſtitutis, dicimus nos illius apparentiæ eſſe dominos. nam ſiue loquamur de iis quæ nobis videntur contracto iam habitu, cùm à volentibus habitus ſtabilientur, apparentię quoque erimus cauſa. Siue de iis quæ videntur nondum obfirmato habitu illa quoque ponenda ſunt in noſtra poteſtate, quoniam actiones noſtro dominatui ſubiiciũtur. Quòd ſi quis inſtet, ſuam quemque naturam trahere ad malum: paucis reſpondendum eſſe arbitror, naturam propenſos quidem nos reddere, non tamen vi aliqua præditam eſſe, quæ nos ita cogat, vt nolentes quaſi obſtipo capite ad malum ducamur. Hæc vt iam antè monuimus, perſuadere conatur Ariſtoteles; & vt rem fuſius explicatam, in quandam quaſi ſummam contrahamus, ſeptem ferè vtitur rationibus: quarũ Primam ſumit à Legumlatorum pœna, qua peccantes afficiunt. Alteram, à legum ignoratione, quæ crimini verti ſolet. animaduertitur nanque in eos, qui poſt promulgatam legem, ignorantiæ titulo, ſe pœnam effugere poſſe ſperant, quòd quæ publicè geruntur, neminem debeant latere, in nobiſque ſit ea cognoſcere. Tertiam à noſtra negligentia, qua affectibus habenas laxamus, vnde habitus gignuntur, qui parua adhibita diligentia impediri poterãt. Quartam ab ignorantia quæ in noſtra eſt poteſtate, quæque delicti non recipit excuſationem, quòd ſit volũtaria. eſt enim altera, quæ errorem excuſat, velut ſi quis lapidem dimiſerit in locum quem nemo frequẽtare ſolitus eſt, ac caſu quendam prætereuntem vulnerauerit. Quintam ab actionibus. nam ſi quis iniuſtè agat, ridiculum eſt dicere, quòd nolens aut imprudens id faciat, cùm ex delectu iniuſtus ſit. Atque ob id iure optimo Pittacus ille Mitylenæus cenſuit

ebrios delinquentes duplici eſſe pœna multandos, tum ob delictum, tum ob ebrietatem, quòd ſcilicet volẽtes ebrii facti eſſent, ac ſponte ſua ſe vino obruiſſent. Sextam à pueris & brutis, (nam pueros nihil à brutis differre dixit octauo de Hiſtoria animalium.) Si enim qui ira, aut cupiditate aliquid faciunt, id non agunt ſponte, pueri, qui ira aut cupiditate impulſi operantur, non agerent ſponte. Poſtremò ex ipſius violenti ſignificato demonſtrat actiones hominis, vt homo eſt, non eſſe violentas. quoniam violentum eſt id quod extrà eſt, nihil conferente aut conſentiente eo quod patitur. Cùm igitur eorum quæ à nobis fiunt cauſa ſit in noſtra poteſtate, non inſcientes, ſed volentes agere confitendum eſt. Hinc multa excerpere licet, primùm, quòd cùm ſit voluntas finis, & delectus eorum quæ ad finem ſpectant; duo ſunt, voluntas finis ante delectum; & poſt delectum appetitio conſecutionis, actioniſque principiũ. Deinde, quòd quemadmodum ſine voluntate finis, nemo ſcrutatur ea quæ ducunt ad finem: ita facto delectu, citra exquiſitiorem appetitionem agit, hoc eſt perſequitur ac declinat, aut proſequitur. Adhæc, quòd electio ſit eorum quæ à nobis fieri poſſunt, quæque conſequi valemus. nullus enim nec naturæ, nec animi noſtri eſt rectus conatus, ad terminum quem conſequi non licet. Præterea hinc patet, quatuor non eſſe eligenda, æterna, cùm ſemper fiant, & ab aliis: ea quæ à Natura, certo quodam ſtatutoque ordine vt in pluribus ſuccedunt: res fortuitas, quæ nullo conſilio aut euitari, aut perfici poſſunt, ſed vel à nobis errantibus, aut caſu quodam eueniunt. non cadit quoque conſilium in iis quæ ab aliis fiunt. Quare non eſt à nobis deliberandum, quo pacto eligere debeant qui

plagam occiduam inhabitant, cùm hoc ab illis fiat. Denique vt natura nos idoneos ad hanc illamue artem facilius capeſſendam reddit; ars verò, ad agendum ex arte. Ita natura nobis innaſcitur aptitudo habilitasque quædam ad virtutes parandas: Sed per habitum contractum poſtea agimus ex virtute. Ergo tam artes, quàm virtutes non proficiſcuntur à natura, verùm facultatem ſuppeditat ad illas ſuſcipiendas. Atque vt natura nos ad hanc aut illam artem facit procliuiores; ita ſe res habet quoad virtutes ac vitia, habitus tamen vitioſos reddit aut ſtudioſos. Attamē ſi hominis naturam, prout eſt animal intellectu rationeque præditum, inſpexerimus, reperiemus profectò eum ad bonum atque ad virtutem magis eſſe procliuem. intellectus nanq. ac ratio ad meliora nos rapit. Atque hæc ex Ariſtotele, ac Alexandro ſummatim excerpta, de his rebus in præſentia dixiſſe ſat ſit.

De ijs quæ in dubium uocant Ariſtotelis ſententiam. Cap. V.

CAEterùm non deſunt, qui Ariſtotelis ſententiæ non acquieſcũt, & multis interim eam quæſtiunculis labefactare conantur: ac primùm id quod dictum eſt, in ſua cuiusque eſſe poteſtate quod cuiq. videtur, impugnant. ac in dubium vocant, hoc pacto. Obiectum prius mouet potentiam quàm ab ea oriatur aut formetur actio. & ratio in promptu eſt, quoniam actio ex obiecto & facultate, tanquam ex integris legitimisque cauſis prodit. Quare non eſt dicendum, quòd ſi actio eſt in noſtra poteſtate, obiecti quoq. apparẽtiam in nobis ſitam eſſe. cùm obiectum,

extrinſecus adhibeatur, moueatque ſecundum naturam; tum potentiam cognoſcentem, tum appetitionem. Deinde quot modis dicatur ignorare, & an idem ſit ignorans, & qui per ignorantiam agit, non dum explicatum eſt. Rurſus in dubium reuocatur, qua ratione potentia virtutis ſuſceptrix, naturaliter ſit propenſior ad bonum quàm ad malum; cum Philoſophus ſexto Politicorum, reddens rationem quare Legislator concedere non debeat, vt vnuſquiſq. viuat ex libito; inquit, quia omnibus hominibus inſita ſit malitia. & ſi omnibus hominibus natura inſita eſt malitia, ergo natura proniores ſumus ad malum, quàm ad bonum, cùm malum natura nobis ſit inditum. Adhęc, finis hominis, vt eſt animal ciuile, & aptum ad cætus ſocietatemque eſt operatio ſecundum virtutem; & vt eſt intellectu prædi tum, eſt ſcientia, & ſcire maxima intellectilia. nam ad hæc magis natura ferimur, cùm intellectus ſit hominis forma. Sed conuertere ſe ad maxima intelligibilia, eſt auertere à ſenſu. igitur in philoſopho con templatiuo debet eſſe illa Stoicorum indolentia ac inſenſibilitas: nec in eo debent reperiri virtutes morales. At ſi hic omni dolore poteſt carere, poſſunt & cæteri omnes homines, cùm eandem omnes habeant rationem, competatque id illis ob intellectum, qui eſt propria hominis ſpecies. Præterea eſt & ratio, quòd ſi in affectibus & animi perturbationibus ſit moderatio quædam ac mediocritas, ſit & omnium affectuum carentia atque inſenſibilitas. nam vt res planius intelligatur; detur homo ſupra modum iracundus, doceatur hic ita ac inſtituatur morali philoſophia, vt per hanc quaſi per normam quandam cōpeſcere poſsit iram, eamque temperare, vt deponat

exempli & doctrinæ gratia, quatuor gradus affectus. Hic ſemper aſſueſcendo, temporis longinquitate, omnem deponet iracundiam, placidusque ac manſuetus, & indolens tandem efficietur. nanque ſi aliquot iræ gradus poteſt deperdere, poteſt & omnem iram, cùm ſint eiuſdem rationis. Sumptaque eſt hæc ratio à ſimili, qua nititur Auerroes in Auicennam, cùm ait: Si ignis deperderet aliquot gradus caloris, cùm calor in quouis ordine & gradu ſit eiuſdem rationis, poſſet & omnes amitere, fierique interdum frigidus, omnibus videlicet caliditatis gradibus exutus. Adfertur & alia inſtantia non leuis momenti. dictum eſt enim, habituum actiones ſolùm ab initio eſſe in noſtra poteſtate. ex quo planè conſequi videtur, liberam vt Latini loquuntur facultatem aliquādo deperdi, cùm electio ſequatur habitus propenſionem. Dubitatur inſuper, an eo quòd in nobis ſint habitus & paſsiones, ob id dicendum ſit, eſſe in noſtra poteſtate. Item, an electio à voluntate, vel ab intellectu proficiſcatur: & quibus de cauſis delectus dicatur eſſe mediorum, & voluntas finis. Adhuc, quamobrem homo ſit natura liber? Poſtremò, tantúmne poſsit facultas, quantum finis qui expetitur, an magis minúsue. Hæc ſi ritè diſſoluantur, & explicentur, nullus amplius dubitandi, ni fallor, locus relinquetur, totaque diſputationis huius ratio exactè intelligetur.

Quomodo prædictis dubitationibus ex Peripateticorum decretis ſit reſpondendum. Cap. VI.

MVlta de animi motu, in libello noſtro, quem de Animi motibus, atque in eo quem de Arbitrio inſcripſimus, olim recenſuimus: Nūc

paucis quædam quæ ad inſtitutum noſtrum facere videntur, repetemus. Scire itaque licet, intellectum moueri à phantaſmatibus, lumine eius qui agens paſſim nuncupatur. Hic porrò motus cùm non ſit imperfectus, vt Ariſtoteles tertio de Anima declarat, habet potius rationem formæ quàm agentis. atque ob id recte dixit Auerroës, eum quoquomodo eſſe motorē verū, cùm in intellectu vt in obiecto nō autē vt in ſubiecto recipiatur. Hæc verò receptio. cùm ſit cognitio, & intellectio, velut latius in libro de partibus animi demonſtrauimus, ſit eadē cum intellectu; adeò vt intellectus nihil aliud ſit quàm res intellecta. Moto igitur formatoque intellectu excitatur appetitio obiecti. Quare cùm appetitio ſit motus, velut libro tertio de Anima docetur; perperā Latini dicunt obiectum mouere appetitionē, vt obiectū. nam cùm appetitus ſit motus, motus non mouetur. Verùm dicemus obiectum ab intellectu cognitum ſuſcitare appetitionem, hoc eſt in cauſa eſſe vt oriatur appetitus illius rei. Obiectum autem eſt ipſius intellectus, qui vnà eſt facultas volens. Itaque obiectum mouet & format intellectum, & eſt cauſa, vt intellectus appetat, id eſt moueatur ad obiectum non quia obiectum ſed quia finis eſt. Tota igitur res in hoc verſatur, vt intelligamus idem eſſe intellectum & voluntatem, ſolaque ratione diſcerni. dicitur enim intellectus, vt cognoſcit; & voluntas, vt appetens finem: appetitus verò eſt actus & motus ad rem, eſtque principium motus. Atque iccirco Ariſtoteles principium mouens ſtatuit aliam eſſe potentiam ab intellectu. Porrò appetitus, vt ſequitur cognitionem intellectus, vocatur voluntas, & electio, ſi ſit conſultationis comes: vt verò ſenſus cognitionem, cupiditas & ira appellatur,

pellatur, velut aliàs docuimus. Hinc fit vt obiectum ceu cognitum tantum, non ſit primùm motus principium, ſed ut amatum; atque id eſt, quod mouet, & principium eſt motus. Itaque appetitus ſequens rationem, eſt in homine immediatum vt vocant motus principium: in cæteris autem animantibus, vt quoddam amatum à ſenſu. Iccirco duodecimo Metaphyſices, explicans Philoſophus quo pacto intelligentię moueant corpora cœleſtia & nos inquit vt amatum: volens declarare ipſas motus eſſe expertes, ac primò & citra motum mouere. Nec eſt dicendum, obiectū eiuſmodi eſſe cauſam finalem, velut quamplurimi interpretati ſunt; quoniam obiectum tanquam amatum, mouet vt efficiens, vt libro tertio de Anima ſatis demonſtrauimus. Quare cùm obiectum vt amatum moueat, amor obiecti præcedit appetitionem, quæ eſt motus principium. Atque hoc ſibi volunt qui dicunt voluntatem eſſe finis, obiecti ſcilicet cogniti, cuius gratia fit motus. Et Auerroës obiectū vt efficiens dicit mouere in anima: rem verò & bonum externum, vt finem, fit enim motus, gratia illius boni quod extra eſt. His ita conſtitutis, reſpondendum eſt ſupradictis rationibus, quod motus obiecti ſit naturalis, cùm ſit perfectio intellectus deinde appetitio ſubſequens, naturalis quoque eſt. natura enim procliues proniqúe ſumus ad bonum, & ad perfectionem. Cùm ergo dicitur, actionem ſequi obiectum biſariam id intelligi poteſt, vel quòd cognitio ſit effectus quidam, qualitasque animi genita ex obiecto mouente, & facultate excitata, vt placet Latinis & fortaſsis Simplicio. At hic ſenſus, nunquam mihi arriſit. obiectum enim eſt forma, quæ ceu perfectio non efficit aliud à ſe, quando cauſæ verè gene-

rantes faciunt. idem enim eſt forma & formæ effe-ctus. nam idem eſt intellectio lapidis in anima & lapis, vt ſatis bellè dixit Auerroës. Vel intelligitur, quòd actus ſit obiectum cognitum, ſequens ipſum vt illuminatum quoddam. Atque ita dicitur ſequi, vt ordo quidam ſtatuatur, qui ratione diſtinguatur; quia noſter intellectus prius intelligit rem eſſe præſentem intellectui agenti, quàm intelligatur non aliter quàm forma prius intelligitur eſſe in materia, quàm ſit compoſitum, cum tamen idem ſit formam eſſe in materia, & eſſe compoſitum. Similis itaque eſt, quæ ex obiecto cognito, & intellectu paritur notitia. non enim eſt alia qualitas, ſed idem eſt res cognita & cognitio. Verùm ratio eiuſmodi ſibi format ordinem. Deinde dico de illa apparentia, quòd eſt cognitio intellectus, quam habet de re. eo modo, quo apparet, hoc eſt percipitur. nam quamuis alter altero perfectius percipiat, ob id tamen non tollitur, quin in nobis ſit poteſtas eligendi, cum apparentiam comitetur diſcurſus, (ita in præſentia διάνοιαν interpretor) quem ſequitur electio. Quòd ſi inſtes, à natura tibi datum eſſe, vt ita intelligas. Reſpondeo, licet à natura cõtingat ita intelligere atque ita videri: non ob id tamen electio illius, eſt natura. ratio enim & conſultatio poteſt id vel admittere, vel repudiare. Animalia quidem bruta natura procliuia feruntur ad cibum: attamen ſi quis vnà cum cibo, baculum oſtenderit, refugiunt. quare in illis duplex videtur eſſe affectio, cupiditas cibi, & declinatio baculi. Quod homini quoque contingit, verùm hæc eſt inter vtrunque differentia, quòd animalia rationis expertia, præ timore affectuque quem baculus genuit, pedem referant: homo verò conſilio & cogni-

tione. Quamuis igitur præ naturæ imbecillitate, obiectum eiuſmodi appareat, tamen ab eo, conſilio & ratione poſſumus abduci. atque hoc pacto Alexander dixit, in ſua cuiuſque eſſe poteſtate, quod cuique videtur, & vnumquemque dominum eſſe ipſius apparentiæ. ſic itaque primæ dubitationi ſatisfactum eſto.

An idem ſit per ignorantiam & ignorantem facere. Cap. VII.

HAnc quæſtionem ipſe Philoſophus diluit tertio Ethicorũ docens aliud eſſe facere per ignorantiam vbi ſcilicet ignorantia in cauſa eſt: aliud verò ignorantem facere. ignorans quippe, cùm malus ſit, non enim ſumit omnes propoſitiones veras, ſed vel maiorem: vel minorem apparentem, & veriſimilem, non ſemper delinquit per ignorantiam. Cæterùm, quoniam Iuriſperitis hæc intellexiſſe ad punienda delicta conducere videtur, apertius res eſt explicanda & repetenda. Ariſtoteles eodem libro inuoluntarium partitur in duo: in id quod vi fit, & quod ignoratione. quandoquidem duos in nobis eſſe actus certum eſt, appetitum ſcilicet, quo mouemur ad rẽ quampiam, de quo iam ſuprà dictum fuit: & cognitionem, quæ nihil aliud eſt quam actio à rebus excitata. Quare violentum id erit, quod à nobis fit impellente cauſa quapiam externa, & contra appetitũ atque inclinationem, velut ſi quis hominem cædat, cogente tyranno. Ignorantia porrò priuat cognitionem noſtram. iccirco cùm cognitio tollitur, & aliquid patramus, id inuitos feciſſe cenſet Philoſophus. & inuoluntarium eiuſmodi facinus appellat. quod

enim cognitionem aufert, id appetitu quoque nos ſpoliare certùm eſt, cùm appetitus cognitionem ſequatur. Verùm quæ ab ignorantia fiunt, diſſecat in duo. nam ſi quid ignoratione commiſſum eſt, quod poſt feciſſe pœnitet, doletque: (cùm ſignum id eſſe videatur, non ſolùm ab ignorante, ſed etiam contra appetitum fuiſſe perpetratum.) dicit id ab inuito factum fuiſſe; nimirum quod ab ignoratione ortum habeat, ſitque inuoluntarium. Sin autem commiſsi facinoris non pœnitet, nec dolet, nec cenſet id eſſe ab inuito factum; attamen appellat inuoluntarium, vtiturque nomine generis, cùm proprio careat. Ad rem itaque deſcendo, ac dico id ignoratione factum eſſe, cuius ignoratio ipſa eſt cauſa. Quòd ſi quid admittitur ab ignorante conditiones particulares; id dicitur quidem fieri ignoranter, non tamen ignorantia eſt eius cauſa, Nam quamuis ebrii atque irati ignorantes mala agant, nihilo minus volentes ea cõmittunt, quòd volens quiſpiam ebrius fiat, volenſq. iraſcatur. Ignorat igitur quiuis malus, cùm conditionum particularium tum finis, tum mediorum ad finem ſpectantium, ignoratione peccat, velut ſeptimo Ethicorum apertè teſtatur Philoſophus. At verò quæ timore vel pœnæ, vel alicuius imminentis periculi fiunt, ea & voluntaria ſunt, & inuoluntaria. Voluntaria quippe, habita temporis in quo fiunt ratione: at abſolutè inuoluntaria, quòd à volente haudquaquam fiant. nam cùm quis vrgente tempeſtate merces in mare abiicit, voluntariè id facit; non tamẽ ſimpliciter, cùm nemo idipſum, niſi cogente neceſſitate, volens eligeret. Sed vt ad ignorantiam redeamus, ea quæ à Philoſopho ſub inuoluntario collocatur, eſt illa cuius cauſa in nobis haud ſita eſt, quám-

que Theologi noſtri inuincibilem vocant. eſt autem ea, cùm aliquid noſtra cognitione aſſequi nequimus, velut paulò antè declarabamus. At illa, quam Iuriſconſulti ſupinam nuncupant, cùm à noſtra negligentia proficiſcatur, eiusque cauſa in nobis ſit, non eſt verè inuoluntaria. Eſt itaque, vt Peripatetici ſentiunt, duplex ignorantia, ea cuius cauſa eſt in nobis; & altera, cuius cauſa non eſt in nobis. Theologi ignorantiam cuius nos ſumus cauſa ac authores, in duas partiuntur; craſſam ſcilicet ac affectatam: at nos craſſam vocamus illam, quàm noſtra ſegnitia gignit: & affectatam, quam peruicacia procreat. Sunt & alii ignorantiæ modi diſpoſitionis & negationis, quas Logici inuenerunt; verùm de his non eſt præſens ſermo.

Solutio tertiæ quæſtionis. *Cap. VIII.*

TErtia autem quæſtio, duo mihi videtur examinanda proponere: primum, ſi natura ad bonum vel malum ſumus procliues, quo pacto noſter delectus ſit liber. alterum, quibus de cauſis natura nobis inſita eſt hæc propenſio ad bonum, vel malum. Sed illud differamus ad decimam quæſtionem, in qua diligenter ac accuratè diſcutietur: in præſentia poſtremum aggrediamur. Cùm itaque homo conſtet, materia ſenſili, & anima rationali: ſenſus à materia vnà cum anima ortum ducunt. Cumque materia ſit principium ipſius non eſſe, vt docet Philoſophus decimo Metaphyſices: ab eadem quoque omne malum proficiſcitur. malum enim oritur à potentia. Multa inſuper in materia caſu ac temere cadere poſſunt, cùm apta ſit vt hoc vel illud reci-

piat, velut idem quinto Metaphyſices aſſerit. Hæc denique in cauſa eſt, quare homines delinquant, quòd in agendo deficere queant, omniumq́ue affectuum fons ſit & origo. Quare ſcitè Ariſtoteles, libro tertio Politicorum, volens demonſtrare, longè melius eſſe legibus quàm hominibus guberna ri; ait legem intellectum eſſe ſine affectu, hominem verò intellectum cum affectu. Senſilis itaque materia in cauſa eſt, quare in hominibus vigeant affectus: atque ipſa non modò de actionum perfectione plurimum detrahit, verùm etiam quo minus intellectus verè res perſpicere poſsit eſt impedimento. Altera verò hominis portio, quæ ratio dicitur, facultas eſt ſpeculans vniuerſalia, quæq́ue materiæ ac organo non permiſcentur. atque ipſa vt ratio ſemper fertur ad bonum, aberrat tamen interdum peccatq́ue, quòd materiæ ſit coniuncta. Ratio itaque cùm ſit hominis forma, ad bonum propenſa inclinat. Cùm igitur quæritur, ſit ne homo natura ad bonum procliuis, an ad malum; dicendum eſt, virtutem moralem, hoc eſt ἠθικὴν fieri aſſuefactione, velut Ariſtoteles ſecundo Ethicorum docet. ἔθος enim; à quo ἠθικὸς hoc eſt moralis deriuatur, ſignificat conſuetudinem. intellectiuam verò, doctrina parari. Hinc patet virtutes non eſſe nobis natura inſitas, ſed aptitudinem quandam ad eas ſuſcipiendas. ratio enim eſt noſtra natura, quæ nos ad eas capeſſendas efficit idoneos. Porrò ad id quod dicitur, quòd vnicuique inſita eſt malitia; reſpondendum eſt, quòd in viſceribus noſtris, atque in ſubſtantia noſtra ineſt facultas quædã quæ impellit ad malum, materia ſcilicet & ſenſus: ineſt & forma, quæ ad bonum & virtutem nos inuitat. Cùm autem materia ſit nobis cum brutis anima-

libus communis, non eſt propriè nuncupanda natura; ſed natura erit ratio & forma, qua cæteris animātibus præſtamus. Ingenita itaque & malitia & virtus, ſed differentibus principiis. Verùm ne ignores alios aliis ad vitia, alios rurſus aliis ad virtutem eſſe procliuiores; deinde ad hoc aut illud vitii virtutisq́. genus, alios aliis magis propendere; idq́ue temperamenti beneficio, velut ſuprà admonuimus. ſiquidem alius liberalitate, alius magnificentia, alius alia virtute magis afficitur. quod idem vſu venit in vitiis. quæ res facit, vt ea vel vitia, vel virtutes, facilius poſtea abeant conſuetudine & aſſuefactione in habibitum. Atque idem de virtutibus intellectus aſſerere oportet.

An contemplatiuo inſit uirtus moralis. Cap. IX.

QVarto porro ordine quærebatur, an philoſopho ſpeculatiuo inſit virtus moralis. ad id quid poſsit reſponderi, indicat Philoſophus decimo Ethicorum. Verùm ſcire licet, tria in hoc vniuerſo reperiri, quæ perfectione inter ſe diſſentiunt, Deum, hominem, & bruta. Deus vna, eademq́ue ſimplici gaudet actione, quæ eſt intelligere ſeipſum, & alia prout in ſeipſo conſpiciuntur. Cū autem careat affectibus, nec perturbationibus moueatur, aut in operibus laboret, vna ac perennis eſt eius actio. Homo verò, qui particeps eſt fœlicitatis quoniam & rationis, operatur quidem ſecundum hanc facultatem; verùm quia eius eſſentia, eſt in materia, laſſantur eius vires, & ſenſuum inſtrumenta inter agendum defatigantur. Quare eius actio non poteſt eſſe continua, vna, & ſimplex, ſed opus eſt vt

in affectibus verſetur, iiſque quæ vitam neceſſariò conſequuntur. Quocirca neceſſe eſt, vt interdum optime, interdum minus benè ſe habeat, doleat, iraſcatur, gaudeat. Ex his colligitur contemplatiuum debere habere mediocritatem, virtutesque morales, in electione quidem, non autem in actu. Homo verò ciuilis, qui in hominum communitate verſatur, cùm multis indigeat, virtutem non ſolùm eligere, verùm etiam actu exercere debet. Philoſopho igitur contemplatiuo, ocioſam vitam agenti ſatis eſt, ſi virtutes eligat. Quòd ſi opere quaſdam exercet, vt puta continentiam & temperantiam: (Plato enim ſapientes non ſolùm continentes debere eſſe ſed temperantes quoq. cenſet, quòd continentia virtus manca ſit, illique ſeptimo Ethicorum aſtipulatur Ariſtoteles.) minus in iis laborat. Dicendum itaque ad id quod in quæſtionem vocatur, Philoſophum contemplatiuum non decere inſenſibilitates illas, quas Stoici commenti ſunt, ſed virtutes eligere, hoc eſt ad eligendas eſſe propenſiores. quod quidem rectius dicere poterimus, in virtute habere electionem philoſophum ſpeculatiuum, quàm in habitu vel in actu, virtutes morales. quamuis alii aliter ſentiant, vt primo Phyſicorum diſputatum fuit. minus tamen decet in iis ſollicitum teneri, quàm ciuilem, qui eas & eligit, & operatur. Bruta denique, cùm nullam habeant natura fœlicitatis partem, (carent enim ratione, ſenſuque rationali. parent autem homini vſu & timore, ea quæ cicurari poſſunt.) nec virtutes eligunt, nec exercent.

Quintæ

Quintæ rationis examen. *Cap. X.*

POrrò autem vt id, quod quinto loco propoſitum fuit diſcutiamus, ſcire licet, multa eſſe in rerum naturá. quæ totum ſibi vendicant, nullam tamen partem neceſſariò ſemper aſſumũt: Sic ſunt quędàm, quæ genus ſemper habent, nulla tamen ſpecie concluduntur. nam, vt exemplo res planius explicetur, corpora naturalia ſemper ſunt in loco, non tamen eundem ſemper obtinent. cogitur enim condenſaturque aër in minori ac anguſtiori: explicatur & rarefit in maiori ac ampliori. Sic materia, quam primam Philoſophi nominant, aſsiduè quidem ſub forma delitefcit, non tamen ſemper ſub perfecta, ſed iam ſub hac, aliàs ſub illa. Simili ratione omnibus quidem hominibus datum eſt viuere, verùm modò bene, modò malè: & viuere in affectibus cum ſenſu. quare vel in triſtitia vel in lætitia, vt oſtendo in libello noſtro de Hominis arbitrio ex Philoſophi ſententia. Hæ verò, triſtitia inquam & lætitia, non ſunt in hominis facultate; ſed ſenſum neceſſariò ſequuntur, vt Ariſtoteles ſecundo, & tertio de Anima docet. Verùm etſi viuendum eſt ex affectibus ſenſus: at tamen mediocritatem in iis tueri, aut modum excedere in nobis ſitum eſt. quoniam ratio quæ ſemper velut demonſtrauimus, ad bonum prona fertur, vbi ſenſus ſibi ſubiecit, contemperat affectuum impetum, refrenatque illorum furorem; licet nequeat eos penitus de medio tollere, aut excidere. nam ſi hoc poſſet, iam homo in Deum migraret: vt contrà in beluam, ſi ex ſolo affectu vitam traduceret. Ratio ergo illa, qua dicitur, ſi poteſt exuere affectuum impetum, poterit aliquando & ipſos affectus, nullius eſt ponderis; vt probatur à ſimile. nam homo poteſt

eſſe ſine eo vt bene viuat, non tamen ſine vita. Et cùm Auerroës inuehitur in Auicennam, ſupponit in ſubſtantia ignis, gradus caloris eſſe æquales. atque iccirco inquit, Si careret vno poſſet aliquando omnibus carere. loquiturque de puris elementis, quæ ad mixtionem conueniunt. Alii aliter ſentiunt. Mihi verò videtur, accidens eſſe vitę, vt ita dicam affectuoſæ, quæ ſcilicet ex affectibus tranſigatur, temperatè vel intemperatè viuere; Vti verò affectu, ineſſe ſubſtãtiæ; quare fieri non poſſe vt ſit ſine affectu. Quòd ſi obieceris eſſe eiuſdem rationis, dico eſſe quidem eiuſdem rationis inter ſe, vt tamen cum homine comparantur, minimè. ineſt enim ſubſtantiæ noſtræ affectus, at non excandeſcentia. Atque ſi ita nulla ætate, arte, nulla denique ſcientia poſſunt in nobis affectus contemperari ac moderari. quare Philoſophus auditorem ſuum inſtituit, antequam de moribus diſputare incipiat? non alia puto ratione, niſi quòd iuuentus ſuis affectibus modum ponere nequeat. quin nec ſenes, & qui ætate ſunt prouectiore, apti ſunt ad eiuſmodi præcepta, ſi moribus fuerint iuuenes. quaſi hinc affectum eſſe in noſtra ſubſtantia, aperte indicet.

Ad ſextam rationem reſponſio. *Cap. XI.*

DIctum eſt à Philoſopho tertio Ethicorum, non eodem modo actionem eſſe in nobis, atque habitum. actio enim in noſtra eſt poteſtate, cum eligere, aut ſecus poſsimus. quod de actione quæ habitũ præcedit, rectè intelligitur: quæ ſi frequenter exerceatur, habitum gignit. Habitus autem, niſi ab initio, non eſt in nobis, vt nec actio quæ habitum ſe-

quitur. nam cùm vſus inualuit, ſenſimque ac non animaduertẽtibus nobis incrementũ ſumpſit, fit altera natura, ac vt Heraclitus dicebat, δαίμων longeque eſt omnium difficillimum, eum in contrariũ commutare. Cenſeo itaque rationi reſponderi poſſe, quòd vt actus quidam ſunt mixti ex voluntario, & inuoluntario, qualis eſt iactura mercium, quæ fit cum tempeſtates oboriuntur. abiiciuntur enim voluntate noſtra, ſalutis ſcilicet cauſa; non tamen ſimpliciter id volumus. Ita actiones eiuſmodi dici poſſunt in noſtra eſſe poteſtate, quoniam ſumus habituũ actionumque concauſæ, ac volentes agimus: non tamen abſolutè quæ vſu comparatæ ſunt, in nobis ſunt ſitę, quòd nequeamus pro arbitrio eas deponere; potiſsimùm ſi habitus geniti fuerint cum naturæ propenſione. Facultas itaque agendi, genito iam habitu, non eſt in nobis integra, propter ſocium quem ſibi aſciuit, ipſum ſcilicet habitum, cum quo ad agendum progreditur. antea tamen integra erat. Et licet non ſit penitus ſublata facultas, ſed ex parte; multa tamen opus eſt diligentia, longo ſtudio, & plurima induſtria, vt in integrum reſtituatur, ac hoſpes foras pellatur, quod ſanè Stoici, Plato, Ariſtoteles, omneſque philoſophi fatentur. Qua arte autem id fieri poſsit, aliàs fortaſsis explicabimus.

Quid ſit eſſe in nobis. *Cap. XII.*

ALexander in Quęſtionibus naturalibus τὸ ἐφ' ἡμῖν hoc eſt, eſſe in nobis, inquit ambiguum æquiuocumque eſſe, ſignificare enim eſſe in noſtra poteſtate, & eſſe in noſtra ſubſtantia. In noſtra porrò ſubſtantia ſunt potentia paſsio, & actio: In noſtra autem poteſtate eſt ſola actio, quæ à potentia ori-

tur. nam paſsiones ac perturbationes natura nobis inſunt, vt ipſius iam dictum fuit; & potentia, homini quoque eſt naturalis; quare neutra nobis ſubduntur. quoniam non eſt in noſtra facultate, nos nõ eſſe noſtrarum actionum dominos: quoniam non eſt in noſtro arbitrio nos non eſſe homines. Hinc iam intelligitur, quid ſibi velit hoc, quod dici ſolet: natura comparatum, eſſe poſſe oppoſita velle & nolle; idemque non eſſe natura comparatum. quoniam quod ab hominis forma ac natura proficiſcitur, id eſt naturale. modus tamen operandi ac agendi, non eſt naturalis. atque hoc erat, ni fallor, quod Simplicius ſignificare volebat, quando dixit: cum neceſsitate coniunctam eſſe libertatem. neceſſe enim eſt homini quia homo eſt, hoc modo operari, poſſe ſcilicet vtrunque ſibi proponere, atque vtrum voluerit deligere.

An Electio ſit à uoluntate an ab intellectu.
Cap. XIII.

AN verò voluntas eligat, vel intellectus: (nam id octauo loco in dubium fuit vocatum) prolixiſsimè à nobis, libro de Hominis arbitrio fuit explicatum: quare breuibus, & typo quodam eſt dicendum, quòd τὸ ἐφ' ἡμῖν hoc eſt, quod eſt in nobis, & in noſtra poteſtate, aliud eſt, ab eo quòd ἑκούσιον & ἀκούσιον dicunt, noſtri quidam voluntarium & inuoluntarium appellant; rectius fortaſsis facturi, ſi ſpontaneum & non ſpõtaneum, cum Antiquo interprete dicerent; in brutis enim & pueris, quibus non conuenit voluntarium, licebit vti ſpontaneo. habent enim principium agendi intus, poſſuntque ſe ſiſtere. Qua-

re poſſunt ſponte ſua, nullo agente externo impellente, moueri animalia, cùm ſcilicet motu animalis cientur; & ſe quoque ſiſtere queunt. ac ſi contigerit ea motu corporis ferri, qui fit ſecundum elementum quod in corpore dominatur, & naturalis eſt, non poteſt ſe ſiſtere, non aliter quàm inanimata, quæ vbi ſemel moueri cœperint, tandiu aguntur, quandiu adeſt vis impellens, cui nihil obſtet. Ea tamen nemo puto dixerit voluntate aliqua moueri. Præterea Ariſtoteles tertio Ethicorum, qua de voluntate pertractat, nunquam meminit inuoluntarii, hoc eſt ἀκουσίου vt hinc intelligas, ἀκούσιον non rectè voluntatis actionibus adaptari. Cæterùm his neglectis, dicamus in animalibus perfectis cognitionem ſenſus & imaginationis præcedere motum: atque iccirco, ad omnes loci differentias ferri poſſunt: puta ſurſum, deorſum; antrorſum, retrorſum; ad dextram, & ſiniſtram. in reliquis verò in quibus ſenſus quidã eſt atque obſcura imaginatio, motus coarctatur, atque in anguſtum cogitur. Porrò quòd animalia rationis expertia naturali quadam propenſione, aut affectu ex obiecto ſenſibili mouente genito agunt, arbitrarium nequit dici, aut voluntarium; quoniam cùm hæc ſequatur conſultationem præcedentem, velut paulò poſt audies. Motum igitur animalium ratione carentium præcedit cognitio rei, quæ afficit animal: rem autem cognitam ſequitur appetitus, qui eſt motus ad rem. Eadem ergo ſubſtantia animi quæ cognoſcit, etiam appetit: atque hoc ſolùm intereſt quòd cognoſcat ſua natura, appetat autem rem cognitam. cognoſcit enim primò, deinde cognitum expetit. Iccirco Philoſophi conſueuerunt dicere, nihil expeti niſi quod cognoſcitur, aut vt ipſorum verbis vtar, nihil

eſſe appetitum, niſi cognitum. Deinde res ipſa, cauſa eſt cognitionis; appetitus verò fertur ad rem: atq. res in cognitione, efficientis naturam ſubit: at in appetitu finis. Ne tamen credas rem expeti tanquam cognitam, ſed quòd foris ſit & extra animam. nam vt cognita habetur; nihilque mouetur ad id quod habetur ac poſsidetur, ſed ad id quod non eſt in nobis, nec habetur. Et quoniam in animali, quod expers eſt rationis, non reperitur eiuſmodi cognitio, nec appetitus, nec facultas deliberandi, vel conſultandi, aut perſcrutandi media ad finis conſecutionem. ſimul atque genitus eſt appetitus, oritur proſecutio, aut declinatio. Quod in homine aliter ſe habet, quare prætermiſsis cæteris animalibus agamus de eo, cuius prima peculiariſque cognitio, eſt ipſa intellectio; cuiusque appetitio, verè dicitur βούλησις hoc eſt volũtas, quæ ſequitur cognitionem intellectus. atque hæc eſt appetitio finis, quem ratio proſpexit. Porrò opponitur cupiditati & iræ, quæ ſunt appetitus, ſenſus cognitionem ſequentes. Cæterum ille appetitus, qui comitatur deliberationem, rationiſque iudicium, ac conſultationem: aut aſſecla eſt electionis, aut non fit citra electionem. Oritur tamen in homine non ſecus quàm in reliquis animantibus, appetitus quidam intellectæ rei, qui inclinatio aut naturalis conſenſus, aut etiam voluntas eſt appellanda, quiq. non eſt in poteſtate noſtra. non eſt enim in nobis, quin à cognita re, bene maléue afficiamur, & habeamus complacentiam, vel diſplicentiam, vt ita docendi gratia loquar. Cæterùm in homine hic ordo ſtatuendus eſt, vt primò ponamus cognitionem illam quam ὑπόληψιν Philoſophus, nos exiſtimationem (ita enim receptum eſt.) dicamus,

quę communis eſt ad omnem actionem. Et quamuis Simplicius dicat διάνοιαν, cogitationem paſsim vocãt, omnibus actionibus eſſe communem: differunt tamen, quòd exiſtimatio ſit terminus; cogitatio verò & διάνοια, ſit via, qua ratio per mentem procurrit ac ratiocinatur. Intellectus verò vniuerſalior eſt, quoniam etiam de imaginatione dicitur. Primo itaque homo rem intelligit, deinde vbi intellexit, appetit. eſtque appetitus veluti rei finis, & motus naturalis ad rem, quæ voluntas Ariſtoteli dicitur. hic ergo appetitus intellectui terminum ſtatuit, & perquiſitioni mediorum, quibus vtimur ad finem conſequẽdum, colophonem, vt aiunt, imponit. Hæc perquiſitio quæ voluntaria eſt, & fit ab intellectu, qui rationes in vtráque partem proponit, conſultatio dicitur ſi res ſub conſilium cadit, vel deliberatio, & à Latinis quibuſdam libera actio, & arbitrium. eſtque in noſtra poteſtate, vt hoc vel illud, prout ratio dictat deliberemus. Sequitur quarto loco electio, quæ eſt aſſenſus rationis & voluntatis: at voluntas ſequitur deliberationem. Inquit enim tertio Ethicorum Philoſophus, ſimulatque conſultauimus, iudicamus: atque inde ſecundum conſultationẽ appetimus. Vnde patet conſultationem præcedere appetitum. Quare non eſt aſſentiendũ Euſtratio, qui contra omniũ exemplarium fidem, non βούλευσιν, id eſt conſultationem, ſed βούλησιν potius legendum putat, id eſt voluntatem. quaſi dicat, quòd ſecundum quod volumus appetimus, & quòd voluntate appetimus, non autem concupiſcentia vel ira. Nam hoc mea ſententia nihil eſſet, cùm iam conſtet ex prædictis, appetitum ſequi rationem & voluntatem, non autem cupiditatem vel iram. hæ enim ſenſus ſunt comites.

Voluntas igitur ſequitur conſilium & iudicium; & electio fit à conſulrante, qui volens eligit non quidẽ voluntate, ſed ratione. Verùm cùm electio complectatur deliberationem, vel vt ipſi loquuntur determinationem, & principium motus & actionis, quod non fit ſine appetitu; ob id exactè electio vtrunque complecti videtur. Voluntas ergo eſt cauſa ſine qua non fit electio, non tamẽ eſt cauſa; ſed potius concluſionem conſilii & ſyllogiſmi practici, velut audies, ſequitur appetitus. Amplius, cùm homo ſit animal ex ſenſu & ratione compactum, non ob ſenſum dicitur aliquid eſſe in noſtra poteſtate, ſe ob intellectum. Cum igitur audis eſſe in nobis, vel in noſtra poteſtate, non eſt intelligendum, id eſſe in noſtra voluntate, ſed in ratione; quæ ratio dicitur volens & cognoſcens, non ſolùm præſens & præteritum, ſed etiam futurum. Ratio porrò, quæ eſt natura hominis dicitur cognoſcens, vt mouetur à re; & dicitur appetẽs; vt inclinatur ad rẽ & motus intellectus, vt cognoſcẽs dicitur intellectio: motus verò intellectus ad rem cognitam, dicitur voluntas, & volitio à quibuſdam, ac appetitus. Verùm appetitus rei duplex eſt, ante conſultationem vel deliberationem, quæ naturalis quædam inclinatio eſt ad finem, & dicitur voluntas: alter eſt, qui conſultationẽ conſequitur. atque hic à Latinis dicitur liber: Peripatetici tamen dicunt libertatem eſſe rationis vel arbitrii, quæ in homine ſolùm reperitur, vt ſuprà meminimus, atque id eſt τὸ ἐφ' ἡμῖν quod ſcilicet in noſtra eſt poteſtate, quæ electio propriè dicitur. At verò quoniam ſenſu quoque operatur, qui & ipſe cognoſcit: cùmque omnem cognitionem neceſſariò conſequatur motus ad rem, qui dicitur appetitus, hic dicitur concupiſcentia. Duo itaq.

ſunt

ſunt in homine appetitus contrarii, tum qui rationẽ tum qui ſenſum comitatur. Scire autem licet, quòd ad omnem cognitionem ſequitur, ex ſententia Philoſophi actus, qui dicitur appetitus; (quanuis vna ſit potentia, quæ propriè appetens dicitur) Vnde appetitus ſenſitiuus dictus eſt, quem præcedit ſenſus cognitio; & voluntas, quem rationis. Atque cùm ratio cognoſcat futurum, ſenſus verò tantùm præſens; ſi rationem ſequimur, mouebimur ad finem futurum: ſin ſenſui adhæremus, ad id quod præſens delectare poteſt. exempli gratia, ſi quis ſiti laboret, ſenſus cùm expetat præſens, inuitabit eum vt frigidam bibat: at ratio quæ euentum proſpicit, & mala quę ex frigidæ potione corpori accidere poſſunt, diſſuadet, monetque vt abſtineat. Quare ſi facultas appetendi flectetur quò ſenſus ſuaſerit, potum poſcet; ſin autem aliò, & vt ratio conſuluerit, renuet. His ita conſtitutis, facilè intelligitur, quomodo continens, reluctante ſenſu, rationem ſequitur: incontinens verò contrà, aduerſante ratione, ſenſui paret. Quare continentia non eſt verè & integra virtus, ſed manca, vt ita dicam: nec incontinentia, eſt verè vitium; ſed abſoluitur vtraque: illa quidem, quando rationem ſequitur, obediente, vel ſaltem non aduerſante ſenſu: hæc verò, cùm nihil renitente ratione, operatur; cùm ſcilicet ratio occæcata, & quaſi tenebris inuoluta malum indicat eſſe bonum. Itaque in continente ſenſus paret rationi: at in incontinente viceuerſa ratio fit comes ſenſus, quæ diſpoſitio Præternaturalis vocatur à Philoſophis, quæ ex aſſuetudine contrahitur. & licet incontinens videat meliora probetque, deteriora tamen ſequitur, ducente cogenteque affectu ſenſitiuo. Hinc iam patet

facultatem illam, qua alterum præ altero eligimus, προαιρεῖν Gręci vt Ariſtoteles docet, dixerunt, noſtri paſsim electionem,) eſſe actionem intellectus, atque intelligentis & appetentis ſed cognoſcere rationem, illique aſſentiri, prius eſt quàm velle. præcedit enim natura electio appetitionem. At ad motum prius impellit appetitus quàm intellectus, qui longius abeſt: atque ob id rectè dicitur, voluntatem & appetitum eſſe motus principium, quoniam vt expetens ac deſiderans mouet ſpiritus artusque noſtros. Sunt ergo in nobis tria, actus intellectus, qui eſt intelligere: actus intellectus vt appetens, qui eſt voluntas: & actus potentiarum inferiorum, puta ſenſus tam interni quàm externi, quæ ſcilicet rationi parere poſſunt. Dicunt nonnulli penes voluntatem eſſe, vt intellectus hoc illúdue vel intelligat, vel non: deinde, vt inferiores facultates actiones ſuas exerceant, vel non: denique poſſe aduerſante intellectu, actionem vnam ſibi proponere, & non alteram. Verùm ex Peripateticorum ſententia voluntas nihil aliud eſt, niſi actio: facultas verò eſt ipſe intellectus, qui appetit, & vt appetens, nihil ſibi certum proponit, niſi vel ſequatur cognitionem ſuiipſius, & ita obedit conſilio rationis: vel ſenſum cognoſcentem, qui vel à præſenti obiecto, vel vſu mouetur. Voluntas ergo dici nequit libera, velut arbitrantur, cùm eam Philoſophus, ab electione, in qua eſt libertas, diſtinguat. Voluntas enim eſt finis, qui non eſt in poteſtate noſtra, vt formetur ratio. Ad finem non eſt libertas, voluntas eſt finis, ergo volũtas non eſt libera. Et quanvis aduerſetur rationi, cùm ſenſui adhæret, non eſt tamen in voluntatis facultate ſitum, aliquid præter ſenſum aut rationem velle. licet in noſtra ſit poteſta

te, hoc eſt in ratione poſitum, vt poſsimus, huc vel illuc, prout voluerimus, diuertere ac deflectere. Ad hæc, voluntas in cauſa eſt, vt inferiores potentiæ moueantur ad actiones externas, prout ratio aut ſen ſus ſtatuerit ac concluſerit. quoniam nullum ani mal citra appetitum mouetur. Præterea actus quem habitus producit, non eſt omnino liber: quoniam non poſſumus noſtris viribus, vbi ſemel habitum contraxerimus, abduci ab actu, hoc eſt à boni vel ma li electione; quanuis interdum, metu vel ſupplicii, vel ignominiæ, aut alia de cauſa ab exteriori actione abſtineamus. Verùm qui ita à vitio abſtinet, non eſt dicendus probus: At qui non eligit, exempli gratia, ſi conſpexeris mulierem, atque elegeris, hoc eſt intellectus tuus volens, ſenſumque inſequens elegerit eius copiam tibi fieri; iam dubio procul actus ma lus eſt, etiamſi actus exterior non abſoluatur, neque cum ea concubueris. atq. hoc eſt quod innuit Euan geliſta, cùm inquit: Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Hunc autem actum, quem noſtri dicunt exteriorem, Philoſophi appellant πρᾶξιν: ſed aliter illi, qui ſuorum dogmatum ſibi nomina comminiſcuntur, vt illorum libros euoluentibus conſpicuũ eſſe poteſt. Hinc colligas, quòd ſi intellectus aliquid apprehendit, quod vt bonum cognoſcat, puta Deum, in quo nulla ineſt ratio mali; ſenſus verò ſingulare quoddam quaſi bo num, & delictabile eſſe ſentit: poteſt intellectus vo lens abduci, quò minus velit Deum, atque pronus ferri ad id quod delectat. Porrò id quod dicitur, quòd neceſſariò ferimur ad Deum, & ad finem vni uerſaliter cognitum; duplicem patitur ſenſum. nam aut poteſt intelligi, ad finem vniuerſalem, hoc eſt ad

omne bonum. atque id verum eſt, quoniam bonum eſt, quod omnia expetunt. Aut ad Deum vniuerſaliter cognitum: atq. in hoc ſenſu dicendum eſt, aliud eſſe, Deum odiſſe; & aliud, Deum non velle. Deum non odimus, quoniam ſub mali ratione aliquid odio proſequimur. Non volumus autem interdũ Deum, quando ob id, quòd voluntas aliò rapitur, intellectus Deum non expetit. atque hoc modo rem intelligendam iudico. Eſt & aliud hinc elicere, quòd intellectus ſit primò liber, & magis vt intelligens quàm vt volens. nam vt intellectus, dum ratiocinatur, ac verſatur circa ea, quæ ſub actionem, vel ſub contemplationem cadunt, poteſt reperire rationes in vtranque partem: atque ita anceps eſt & indifferens. quoniam aut appetit, & neceſſariò ſequitur vel habitum vel ſenſum: aut ſeipſum intelligit ac intuetur. quare nequit ſibi certi aliquid proponere. nam cùm recipiat, & quaſi patiatur, antè quàm agat, neceſſe eſt, vt ad agendum impellatur ab alio, puta ab obiecto; quod vel eſt in ſenſu, vel in ſeipſo intelligente. alioqui daretur agens viribus æquale, vt vocant, quod omnium philoſophorum, Peripateticorum placitis refragatur; nullæque eſſent Auerrois rationes, octauę Phyſicorum, de Actione Dei de integro, extra ſe. Quicquid itaque dicunt Theologi, repugnat Peripateticorũ ſententiæ. His ita explicatis, facile eſt quæſito ſatisfacere, quòd electio non ſit actus voluntatis, vt prolixius & validiſsimis argumentis quarto libro de Partibus animi demonſtrauimus; ſed rationis intelligentis & volentis. A voluntate ergo non fit electio, cùm voluntas ſit finis; ſed à ratione intelligẽte, quæ vt volens, eſt cauſa ſine qua non. Ratio igitur eligit hoc præ illo, & vt intelligens, & vt volens: verùm

aliter atque aliter, velut dictum fuit, & nos fuſius declarauimus libro de Humano arbitrio. Quòd ſi voluntas non eſſet tantùm finis, ſed mediorum quoque voluntas eſſet electio. Sed id fieri nequit, quoniã vt Ariſtoteles tertio Ethicorũ inquit, volũtas eſt finis; nõ enim elegit, ſed exequitur, & in actione verſatur. quod finem reſpicit. Eſt & alia ratione finis, quoniã intellectus prius quàm eligat, velut diximus, natura ad finem mouetur; quem vt aſſequatur, media rimatur. Quod Latini non ſatis intelligentes, aut animaduertentes, quàm plurima hac de re parum fœliciter, & ſatis ineptè deprompſerunt: cùm alii electionẽ, eſſe arbitrium, & voluntatis actionem: alii voluntatem: quidam, duas eſſe animæ potentias ſimul: nonnulli aliam ab his eſſe facultatem aſſerant. Sed dicant mihi quæſo, cum Philoſophus tertio Ethicorum inquiat, voluntatem non eſſe electionem: quid per electionẽ & voluntatẽ eum putẽt intelligere: vtrum actionem, an facultatem? Facultatem ni fallor non reſpondebunt, quòd hoc ſeipſos iugularet. repugnat enim toto cælo, quod aiunt, eorũ placitis. Quòd ſi pro actione accipient, vt voluntas quidem ſit actio facultatis appetentis ad finem conſequendum: electio verò, ſit eiuſdem facultatis alia actio, puta mediorum ad finem ſpectantium: cùm Philoſophus dicat, electionẽ nullo pacto eſſe voluntatem: ſenſus opinor erit, duas has actiones diuerſas poni: quarum altera cognitionem finis; altera rationis iudicium comitetur. Volũtas itaque aliam atq. aliam actionem promet, variante ratione. & prima actio erit ad finem comparandum, quia ratio tantùm finem cognoſcit vt bonum: flectetur autem vis appetens ad id, quod intellectus iudicauit, & deliberatione eligendum eſſe concluſit.

Quòd ſi ita eſt, ſatis apertè errat Philoſophus, qui inquit, electionem nullo modo eſſe voluntatem, quãdoquidẽ ſi eſſet vnius eiuſdemque facultatis actio, eadem actio eſſet altera. ſpectaret enim eundem finã, vel mediatè vel immediatè, vt loquuntur Philoſophi; & tam hæc actio vocaretur voluntas, quàm illa. nam cum electio ſit mediorum ad finem pertinentium, eſſet & finis. eſt enim Peripateticorum nulli non nota regula; Propter quod vnumquodque tale, & illud magis. quare ſi eſt mediorum ad finem, multo magis eſt finis. Si ergo tum electio, tum voluntas eſt finis, falſum eſt, quòd nullo modo vna actio eſt alia. Deinde quorſum quæſo, Philoſophus addidit, quamuis eadem videatur? ſiquidem & eadem videtur, & eſt verè eadem, ſi rationi iam poſitæ credendum eſt. Quocirca dicendum eſt, electionem eſſe rationis, prout ipſa iudicat, deliberat, & decernit; voluntatem verò rationis eſſe. ſequitur enim eius iudicium, eique aſſentitur, non tamen eligit. Duæ ergo ſunt facultates, eligens & appetens. quanuis vtrique rationis actioni comitem ſe adhibeat voluntas. Quòd ſi quando appetitus rationi aduerſatur, id fit vel propter aliam rationem potiorem, vel ob ſenſum qui ita afficiat, vt non ſinat rationem iudicium ferre, verùm præ ſocordia quadam, ſenſibus feneſtram, vt eſt in prouerbio aperiat. Hinc perſpicere licet, quænam ſit voluntatis libertas, cum appetitus ſit, capeſcere iuſſa: rationis verò, & eliƈtionis, imperare. Quare nunquam mihi arriſit, quod à quibuſdem dici ſolet, voluntatem in electione perficere; niſi per perficere andiamus exequi, & imperata facere. Hinc præterea intelligi poteſt decantata illa differentia intellectus, quem vocant practicum, & contemplati-

ui. quippe practici finis eſt opus. Atque hæc actio, vt eſt intellectus cognoſcentis, dicitur iudicium. vt verò iudicio iam lato intellectus volens adhæreat, dicitur electio. Atque ita ſubſtantia actionis prodit à ratione; denominatur verò à volente. Itaque commune quorundam placitum, qui aiunt; bonum eſſe obiectum voluntatis, perperam ſentit. quoniam voluntas, vt eſt facultas appetens, caret obiecto. quandoquidem obiectum, quod ὑποκείμενον Græci appellant, quaſi dicas ſubiectum, eſt ſolius potentiæ cognitiuæ: & appetitus dicitur eſſe finis, non autem, obiecti. Verùm intellectus practicus habet bonum pro obiecto; atque opus & actionem, pro fine ſibi propoſito. Voluntas autem eſt finis; & electio mediorum ad finem reſpicientium, vt iam ſæpe dictum fuit. Vocatur verò electio ab appetitu, cùm ſit rationis opus. nec eſt cauſa, ſed ſine qua non fiunt actiones morales; cùm ratio ſit regula, ad quam ipſæ dirigantur. Cum igitur in affectibus cadit mediocritas rationis, ſit operatio ſecundum virtutem, atque eſt rationis, conſentientibus tamen affectibus. Conſenſus ergo nulla fungitur actione, præterquam quòd aſſentiatur rationis perſuaſioni; quæ non eſt operatio, ſed rationis, vt ita dicam, acceptatio, & actionis principium. Iccirco Alexander libro de Anima, qua de Phantaſia agit, inquit: Aſcenſio ſanè, quæ in ſimplicibus verſatur, an ſit nec ne in noſtra poteſtate non eſt. nam ſenſum atque imaginationem, huiuſmodi aſſentio ſequitur. At verò aſſenſus ille, qui agendis rebus præſtatur, vtrum agi debeant, an non, à ratione velut à cauſa proficiſcitur: quem in poteſtate noſtra eſſe perſpicuum eſt. Hactenus Alexander, ex quibus palàm fit, aſſenſum à ratione promanare,

eiuſque eſſe comitem, atque ob id in noſtra eſſe po teſtate, quam Latini liberam facultatem nuncupant. Porrò, vt ordinem in electione Alexander aperiret, ait: Nam in noſtra poteſtate eſſe quis dubitat, de re quapiam deliberare, & eam cæteris anteponere, atq. eidem aſſenſionem adiicere? Et Philoſophus tertio Ethicorum, vbi probauit electionem non eſſe cupiditatem; deinde non eſſe voluntatem; & poſtremò non eſſe opinionem, nec omni ex parte conſultationem; concluſit eſſe appetitionem conſultationis vi præditam. quoniam in electione eſt determinatio vocata, quę dicitur rationis ſententia ac iudicium. eſt & principium exequendi, quod dicitur appetitus: quæ duo abſolutam, perfectam, ac integram ſignificant electionem. Vnde ſi quis, nullo conſilio, nullaq. adhibita deliberatione, aliquid aggreditur: dicetur quidem illa executio, ſed tamen non vera electio; quoniam deliberatio, rationiſque iudicium facit, vt electio ſit integra & perfecta, vt iam dictum fuit. Voluì hæc ſæpe eadem inculcando, prolixius enarrare: quò explicatius Philoſophi ſententia percipiatur, nó ignarus, quàm perplexè à quibuſdam tractentur.

An homo ſit natura liber: & ad quem finem facultas noſtra nos ducat. *Cap. XIIII.*

VT autem & hæc, quæ poſtremo loco diſcutienda propoſita fuerũt, diſſoluamus; nec amplius vllus dubitandi locus reliquus ſit, altius quædam repetenda ſunt; ac primùm de libertate quid ſignificet, verba facienda; deinde, res examinanda; adhæc, cauſa libertatis inueſtiganda; poſtremò circa quę hæc libertas verſetur, perſcrutandum eſt. Et primum monere

licet,

licet,quod Alexander libro ſecundo præcipit,ridiculum eſſe eum, qui nititur probare, in nobis eſſe liberam arbitrandi facultatem.nam conari id demonſtrare,eſt hominis non potentis notum ab ignoto diiudicare, quod de Natura dixit Philoſophus ſecundo Phyſicorum.conſtat enim ex quamplurimis, homini ineſſe deliberandi facultatem, vt tertio Ethicorum quoq. monet Philoſophus. Deliberamus enim,mutamus conſilia,ſuademus ac diſſuademus,laudamus, vituperamus,docemus, iubemus,præmiis proſequimur,ſuppliciis afficimus,denique vaticinamur.Quæ ſanè omnia,homini facultatem liberam eſſe,& quodcunque ſibi agendum propoſuerit, id electione aſſequi poſſe,ſatis apertè teſtantur.Ac quoniam de moribus ſermo eſt, quis inficiatur nos in iis liberos eſſe: cum & aſſuetudine deteriores exuamus, & doctrinà in meliores commutemus? nam quis neſcit,Socratẽ natura flagitioſum, Philoſophiæ præceptis imbutũ, in optimum ac ſanctiſsimum virum euaſiſſe?Deinde quis non videt pueros nullo ordine, nullaque lege immodeſtiſsimam vitam tranſigere? attamen ſimul atque adoleſcere cœperint,ſibi ipſis imperare, ac certam ſibi viuendi legem præſcribere,eamque inſtituere? Ex quibus colligit Alexander,hominẽ natura minimè orbatum aut inertem,cum adoleuit,non ignorare, quæ mala aut bona, & quæ turpia aut honeſta in vita cenſenda ſunt. Deinde,neminem latere opinatur, modò naturaliter ſit affectus, quid in nobis conſuetudo valeat,vt mala bonáue agitemus. Minimè tandem neſcire cenſet,in nobis inſitas eſſe facultates,quibus probis improbíſue moribus aſſueſcamus. Sed quanuis hæc nemo negauerit ita eſſe: multa tamen contra hanc ſentẽtiam attulimus in libro noſtro

de hominis arbitrio, quæ hæc repetiiſſe ſuperuacaneum fuerit: Attamen ſcire licet, omnes eas actiones quibus Philoſophi libertatem aſtruunt, poſſe fieri ab affectu, vel ſympathia, aut furore, vel naturæ propenſione, aut timore, vt ibidem prolixius diſputatur. Cæterum iis omiſsis, ad nomen libertatis deſcendamus, & dicamus alia verè libera dici & ſerua; alia ſimilitudine & analogia quadam. Verè liberum, vt primo Metaphyſices docetur, eſt illud quod eſt gratia ſui, & eſſe ſuum, vel voluntas, vel actiones ſuæ, non dicuntur eſſe alterius: Contrà ſe habet ſeruus. quoniã vel ipſum eſſe, vel voluntas, vel actio eſt alterius. Fieri ergo poteſt iure Gẽtium alter alterius ſeruus, vel mercede, vel vi, vel quibuſdam acceptis beneficiis, vel ſuiipſius venditione. nam id quoque apud Indos receptum fuiſſe in Luculli vita ſcribit Plutarchus: vbi inopes, quo tributum Romanis penderent, ſe ditioribus vẽdere ſolitos narrat. Sed quoniam ſeruus eſt ex eorum claſſe, quæ cum aliquo conferuntur, (ad aliquid vulgò apellant,) poteſt idem eſſe ſeruus alicuius, & vt cum altero confertur, dici liber ac dominus. Deus itaque eſt verè liber, cùm ſit gratia ſuiipſius, & omnibus eſſentiam motumque præbeat, nullius indigens, in omnibus ſibi ſufficiens. Ex aduerſo, materia illa, quam primã nuncupamus, cùm ſit omnium gratia, & ab omnibus eſſentiam mutuetur, verè erit omni ex parte ſerua. Quæ mediæ ſunt naturæ, illæ quò plus habent diuinatis, eò plus libertatis ſortita ſunt. quò verò magis corporea ſunt, eò magis ſeruitutis naturalis conditionem nacta ſunt. Ob id Ariſtoteles primo Politicorum cenſuit eum eſſe natura ſeruum, qui corpòris viribus magis quàm animi pollet: & contrà natura liberum eum, qui men

tis acumine antecellit àc præſtat. Homo itaque, ſi cum aliis rerum ſpeciebus comparatur, quoniam ſolus mentis eſt particeps, ſolus quoque dicitur liber. quandoquidem libertas ab intellectu profluit. Dicitur quoque libertas & ſeruitus ſecundum ſimilitudinem. nam qui omnibus tum animi, tum corporis viribus incumbit, vt opes ſibi paret easque tueatur, eum diuitiarum ſeruum appellare conſueuimus. ita qui libidini ſe totum dedidit, aut iracūdiæ nō moderatur, eum huius aut illius affectus dicimus eſſe ſeruum. Simili modo ingenuos, quique è generoſis clarisque parentibus nati ſunt, liberos: qui verò à vilibus, ignobilibusq. geniti ſunt, ſeruos nuncupamus. Poſſunt tamen eiuſmodi liberi, animo eſſe abiecto; & ſerui generoſi reperiri, vt Ariſtoteles authior eſt. Porrò libertas, quam ſtatus popularis ſibi expetit, cuius ſexto Politicorum meminit Philoſophus, ſimilis eſt naturali. populus enim libertatem deſiderat, vt imperet, quod liberi eſt proprium, vt iure ſuo viuat, nec vnius imperio ſubiiciatur, aut à principis alicuius nutu pendeat, ſed quod libuerit, etiam liceat. Qua ſimilitudine homo quoque dici poteſt liber quoniam in ſua eſt poteſtate, de quocunq. voluerit ferre iudiciū, illudq. eligere & velle, vel nolle, eſt enim rationis particeps, à qua tanquam à fonte omnis libertas profluit. Ariſtotelis hanc non ſimilitudinis nomine, ſed vero appellat τὸ ἐφ' ἡμῖν, quaſi dicamus, quod in noſtra eſt poteſtate. eſt enim ratio, vel anima, vel animæ præcipua facultas, vt Ariſtoteles ſentit tertio de Anima, vbi ait De parte autem animæ. Hæc itaque hominis libertas, non eſt verè libertas: quoniam ratio libertatis eſt eſſe gratia ſui, ſuique cauſa agere omnia. Quæ mihi duo videntur innuere, nimirū non impelli vi; ſed

ſponte ad agendum ferri: deinde, finem non eſſe à ſeipſo diſtinctũ, neque ſe perfectiorẽ. Ea cum Deus longè perfectiſsimè poſsideat,(nullo enim impellente, nec vllius gratia agit:ſed vt dicunt Philoſophi primariò, ac prima intentione propter ſeipſum,ac ſuam ſummam bonitatem; poſt hæc,vt eam cum aliis communicet.) icciteo dicitur ſolus eſſe liber; atque alia omnia ab hac exquiſita libertate decidere. quoniam Deus eſt vnus omnium certus finis. Libertas verò illa, quæ oppoſita ſpectat, & quam Latini libertatem indifferentiæ uocarunt, etſi iam dictæ ſimilis videatur,quoniam proponit ſibi vnum aliquem finem:tamen non reperitur in Deo. non enim in eo ſunt oppoſiti actus, ex Philoſophorum ſententia,nec oppoſita obiecta, quin nec oppoſiti effectus,cùm hæc à naturæ imbecillitate proficiſcantur; ſed ſemper bonus eſt, ſemper ſeipſum intelligit, & vno vniformique motu mouet. Parit autem hic diuerſos effectus,tum propter materiam; tum quòd cœlum omnes terræ tractus non æqualiter reſpiciat. Porrò ſpeculatiuus magis vera libertate liber eſt, quàm politicus: quoniam ipſum intelligere eſt gratia ſui; at agitare virtutes, eſt alterius. Et quanuis ſint quædam virtutes gratia ſui, vt ſcilicet affectibus moderentur iis, qui ab hominis forma ſunt alieni:tamen,quia in homine indifferẽtia illa prodit à ratione,quę propria eſt eius facultas; ob id dicendum eſſe exiſtimo,quòd à ratione quidem proficiſcatur intellectio;ſed quoniã mens atque intellectus qui dicitur potentia, eſt animæ noſtræ facultas, hæc cauſa eſt tantæ variationis atque incertitudinis: Alexander verò cenſet, hoc quod dicitur liberè agere,hoc eſt indifferenter;prouenire à natura non entis,quod enti inſperſum eſt. quod ego ſic

interpretor, non eſſe certam quandam cauſam extrinſecam noſtrarum actionum; ſed intellectum, vtpote potentiam ſenſibus coniunctam, habere ſecum admixtam priuationem. Quare intellectus potentia erit qui priuationi permiſcetur. A materia porrò omnis multitudo ortum ducit, tam in intelligibilibus, quàm in ſenſibilibus, velut libro tertio de Anima Alexander & Auerroës docent. Hinc ſequitur, ſolam noſtram potentiam, eſſe libertatis cauſam. nam ſi aliqua adeſſet cauſa, vnum ſibi præfigeret, nec eſſet libertas. nã vbi hæc adeſt, nulla reperitur certa cauſa. Sic enim ſexto Metaphyſices dixit Philoſophus: Eorum quæ ſunt per accidens, nulla eſt cauſa niſi per accidẽs; quæ non appellatur cauſa, quia non eſt certa, ſed eſt id materia. Simili ratione poſſe velle & nolle, habereque hanc in differentiam, non oritur ex certa aliqua cauſa, ſed à natura noſtrę facultatis, quæ eſt ipſa potentia intellectus. Cùm verò vnum oppoſitorum ſibi propoſuit ac præfixit, iam non amplius eſt libera: quanuis natura ſua potentiam habeat ad oppoſita. non aliter quàm materia, quæ vbi hãc illámue formam recepit, aliam non admittit: licet alio tempore admittere poſſit. His ita conſtitutis patêre iam puto, in Deo nõ eſſe liberum arbitrium, cùm tota ſit & pura actio: ſic nec in aliqua quidem intelligentia, cùm in illis non cadat deliberatio aut electio, ſed ſua natura, ſuaque eſſentia ſint actus. Et cùm in his ſublunaribus ſtatui videtur à Philoſophis quædam potentia, ea quia præ illis manca eſt, & imperfecta, ſolùm conſultationem nobis ineſſe innuunt, & electionem. Ex prædictis quoque ſolui poteſt, quæſitum illud, quod à Theologis noſtris proponitur: An ſcilicet ſit liberum arbitrium ad malum? nam ex Platonis ſententia, vt dictũ

fuit ſuprà, non videtur eſſe libertas ad malum: quoniam malus, vel ignorãs, vt loquitur Ariſtoteles; vel per ignorantiam, vt Plato, malum perpetrat. Theologis quoq. quamplurimis idem placuit, quaſi libertas agendi malum non proficiſcatur ab agente, ſed ab agente deficiente: atque ita impotentia potius ſit peccandi, quàm potentia. Cæterum id non caret dubitatione. nam etſi malum ſit priuatio, ipſa tamen actio, puta furtum facere, aut alterius vxorem vitiare, eſt reipſa, & vt ipſi loquuntur, poſitiuum malum: quare fit ab agente, & à potentia, non autem ab impotentia. Et quanuis deformitas illa, quã Theologi dicũt, ſit priuatio alicuius perfectionis, quæ actui poterat adeſſe: tamen actio toto genere mala, eſt actio poſitiua, nec in illa eſt priuatio alicuius perfectionis, quoniam nulla poterat adeſſe, niſi fortaſsis, vt confertur cum bona, dici debeat imperfecta. quoniam nigrum ſi cõparatur cum albo imperfectum & priuatio nuncupatur à Philoſophis; quia omne contrarium imperfectum, priuationem appellant. Quare ſentias cum Alexandro, qui inquit, cauſam indifferentiæ eſſe priuationem: & cauſam mali, eſſe materiam, velut iam demonſtratum fuit. Cùm igitur homo conſtet intellectu & ſenſu, qui à corpore originem trahit, cauſam mali habet ſuæ ſubſtantiæ immixtam: atque iccirco cum ſenſum ſequitur, eligit malum, quod à materia proficiſcitur. Et quoniam materia eſt cauſa defectus, fortaſſe illi cum defectum dixerunt, intellexerunt non promanare à forma. Et cùm ipſi dicunt, electionem eſſe cauſam: tu rectius dicas, fieri à ratione, aſſentiente ſenſu. Verùm hæc prolixius & vberius excutiuntur, in libro de Arbitrio humano. Cæterùm quiſpiam noſtram reſpõſionem impugnare poterit. nam

ſi malum non patratur ignoratione vel defectu, aperte videtur eſſe concedendum, malum vt malum expeti, cum facultas noſtra per ſe illud efficiat. Alexander hic ſentit, fatendum eſſe, malum qua malum expeti poſſe. & adfert hoc ſignum. Nam cùm qui flagitium committit, à quo filios ſuos coërcet, punitque ſi admiſerint: (quod de Octauio fertur, qui grauiter animaduertebat in illa vitia, quibus ipſe pallebat.) cognoſcit is ſe delinquere, eligitque ſponte ſua malum, vt malum eſt. Eſt tamen illud malum, vt obiicitur rationi: vt verò ſenſus affectum ac concupiſcentiam mouet, videtur eſſe bonum, quia delectat. Similiter incendere ciuitatē; malum quidem; attamē ſi vindictæ cauſa fiat, habet rationem boni. Sic mortem perditè exoptare, malum profectò eſt: verumtamen vt à præſentibus malis liberat, boni ſpeciem præ ſe fert. Sed de his hactenus, ſatis eſt enim locum monſtraſſe. Accedamus iam ad id quod quarto loco fuit propoſitum, videamusque circa quæ hęc libertas verſetur, & quouſque pertineat; vt tandem huic diſputationi finem imponamus. Scire itaque licet, eò pertinere deliberandi facultatem, quò deliberatio. at deliberatio, pertingit vſque ad ea, quæ à nobis ſunt eligibilia. igitur ad illa quoque arbitrium, quod eſt deliberandi facultas pertinet. quare non ad finem; quoniam finis non eligitur. eſt enim finis idem quod obiectum in actionibus atq. in intellectu practico. Sed obiectū, vel vt verè bonum, vel vt apparens, naturaliter mouet. ergo eorum quæ naturaliter mouent, non eſt electio: finis igitur non eſt electio; ſed mediorum, quibus finem conſectamur. nam cùm ea multa ſint ac diuerſa, deliberatione & cōſilio opus eſt. quare & electione. Electio porrò non videtur circa ea

quæ nullo modo fieri poſſunt. abſurdum enim eſſet deliberare, an cœlum ruet, & an immortales fiemus. Multò minus circa neceſſaria, quę ſemper, eodemque modo eueniunt. ſtultiſsimum enim eſſet, ac planè rudis ingenii, conſultare, an cras Sol erit ſuper terram. Deinde, nec circa ea quæ fiunt à natura, aut fortuitò: cùm eorum actiones ope noſtra immutari, aut noſtra cognitione quo pacto eueniant, inueſtigari nequeant. Poſtremo nec eligimus ea, quæ ab alio perfici debent. nam quis noſtrum eliget ea, quæ ab Aethiopibus ſunt peragenda; quòd ſupraquoq. monuimus? Eorum igitur ſola eſt electio, quæ noſtra facultate conſequi poſſumus; atque hæc duo ſunt, velut ex iam declaratis patet. nam cùm intellectus ſit natura noſtra, ipſe intelligit & vult. atque vt intelligens, ad contemplabilia: vt volens verò, ad agibilia, & ad ea quæ fieri poſſunt, pertinet. Valemus enim decernere, & vt philoſophemur, & vt operemur ſecundum virtutes & artes quaſdam. non enim omnes licet complecti, cùm terminus nobis ſit præfixus, vltra quem progredi non datur. qui in contemplatione, eſt eniti vt poſsimus ipſas intelligentias cognoſcere: in actionibus verò, ſummam adipiſci perfectionem; & conſequi virtutem illam, quam heroicam Ariſtoteles nominauit. Itaq. nequimus per ſpeculationem in deos abire; nec per virtutem moralem omnes affectus deponere; ſed iis moderari ſolùm. opus enim eſt virtute ac gratia ſupranaturali. Quare ex philoſophorum ſententia, non eſt in nobis vt omnino nō peccemus, cùm intra nos ſit peccatum: nec cohibere, quò minus in patratum iam malum iterum relabamur. quin nec in bono perſeuerare, cum multis euentibus labefactetur. ſunt enim multæ occaſiones & cauſæ, quæ noſtram

ſtram adeò in anguſtum redactam libertatem depræ dentur. Primum enim in nobis eſt ipſa perturbatio, quam ſenſus adferunt, adeò aſsiduus actionũ comes, vt vix reprimere liceat. quod exemplo planum fit. nã ſi quis forte fortuna duos gladiatores in theatro dimiçãtes offenderit, an non quæſo ſimul atque vtrunque conſpexerit, iam ita erga alterum afficitur, vt cupiat alterum ſuccumbere? Aut ſi quis in aleatores inciderit vel ignotiſsimos, nonne ita erga hunc vel illum affectu mouetur, vt quencunque fuerit animo complexus, illum deſideret cum victoria & quæſtu diſcedere? idque ob naturæ quandam communionẽ, vel ſympathian. Quod cum ita eſſe vno ore omnes fateantur, optimè Ariſtoteles ſenſit tertio Politicorũ Remp. melius à lege, quàm ab homine adminiſtrari. nam quis ſperet hominem adeò affectibus præpeditum, rectum ferre poſſe iudicium? Eſt & alia cauſa, quæ nobis libertatem diripiat, habitus ſcilicet obfirmatus; qui non patitur nos aliò trahi, quàm quò ipſe duxerit. Adhæc, eſt obiectum, quod cùm natura moueat, mentem ad hoc quàm ad illud reddit propenſiorem, vt in dignoſcendo vero plurimum laboremus. Eſt præterea naturæ ipſius propẽſio, quæ ad hoc, quã ad illud magis prona abripitur. Inſuper eſt carentia, quæ impellit ad id quo caremus. nam quid non mortalia pectora cogit fames, ſitis intolerabilis, ac turgẽs effrenisque libido? Eſt poſtea cœlum ac ſydera, quæ temporum viciſsitudinibus, ita corpora noſtra calore ac frigore afficiunt ac diſponunt, vt aliàs ad iram, & arma capeſcenda, aliàs ad quietẽ & ocium ſint aptiora. adeò vt octauo Phyſicorum auſus ſit dicere Philoſophus, eos motus vſq. ad intellectum pertinere. Eſt tandem quam nonnulli addunt, Dei præſentio, quæ

itade nobis decernit,vt ab æterno futurum prȩuidit. Quod cùm Alexáder animaduerteret,in libro de Fato,mònet potius credendum eſſe,Deos ſic noſtra intelligere vt ſunt: ac contingenter quædam euenire, quædam verò neceſſariò;quàm apertè ſenſibus reluctari:indicans contingētia eſſe in hoc mūdo, & quandam in actionibus noſtris libertatem. Prætermitto hoc loco quærere,quomodo fatis agamur. nam cùm idem ſit fatum,& naturæ inclinatio;illi dicuntur viuere ſecūdum fatum,qui naturæ impetum,(ita ὁρμὴν exponimus,) vt appetitionem vt placuit ciceroni & inclinationem ſequūtur.Hoc quoq.ſentit Homerus, vt Philoponus, & Simplicius explicarunt, cum ait,

Talis quippe viris meris eſt mortalibus ipſis
Qualem quottidie concedit Iuppiter almus.

Volūt enim homines ita affectū ſequi, prout cœlum corpus afficit, in iis ſcilicet, in quibus nihil rationis emicat.Sed hæc omnia libro de Fato copioſius& exquiſitius declarauimus.

Vides mi Læli, quàm anguſti ſint noſtri arbitrii limites,quot hoſtibus circūueniatur,quótue ſint eius libertatis prædones: nullo pro eo ſtante propugnatore,qui defendat,præter Chriſtum, per quem datum eſt filios Dei fieri,his qui credūt in nomine eius.Quare quo pacto ab iis nos tutari poſsimus,non ab his petendum eſt,qui,dum alius ipſum ita extollit,vt in cœlum euehat; alius ita deprimit, vt planè proſternat, atque è medio tollat,nihil ſynceri docent, omnia interim confundentes. Sed partim à Philoſopho eſt poſtulandum, qui hominis naturam explicat: partim à Theologo, qui cùm maioribus opus ſit viribus,quibus per Chriſtum gratia à Deo aduerſus eos muniamur,docere poteſt.Nec te Stoicorum ratio moueat,

ceu quod à matrum, filiarum,ſororumque concubitu,velut mortui abſtineamus, in noſtra ſit poteſtate, vt à reliquis quoque eadem ratione coërceamur:cùm Ariſtoteles nono de hiſtoria Animalium ſcribat, Camelos ita matres ſuas obſeruare,vt eas nunquam ſuperueniant : quinetiam ſi quis cogat, ipſi non patiantur.adeò vt cùm aliquando quidam à matre cum curatore operta inſciẽs coiiſſet,ac poſtea delapſo operimento matrem agnouiſſet,commiſsi ſceleris memor camelariũ morſu interemerit. Adhæc ferunt, inquit idem,fuiſſe etiam regi Scytharum equam egregiam, ex qua mares generoſi omnes gignerentur. quorum vnum, qui præſtantior haberetur, cùm vt ex matre procrearet placeret, admiſſum omnino recuſaſſe. opertam deinde latuiſſe matrem,vt imprudens ſuper ueniret. verùm vbi à coitu faciem matris detectam agnouerat,in fugam ſe conieciſſe,atq. ſeipſum actum præcipitem interemiſſe. Non ergo id ſolis hominibus accidit,cum in beluis quoque ſimile quiddam reperiatur. Sed nec toti hominum generi id eſt peculiare, cùm quidam matres auſiſſe dicantur; nosque quendam Neapoli, quòd cum duabus filiis concubuiſſet, capite à prætore fuiſſe multatum ſciamus. Hoc tamen ferinum eſt,& eorum qui præter naturã ſunt affecti,vitiumque heroicæ virtuti omni ex parte aduerſiſsimum.Hæc ſunt quæ his feriis ex Peripateticorum placitis,nulla habita ratione noſtrorum Theologorum in medium produximus: quæque tibi recognoſcenda mittimus.

Vale.